

OPINNÄYTETYÖ

Kun lapsi satuttaa, vertaistoimijuuuella tukea perheille

Mäkinen Kirsi

Yhteisöpedagogi

(210 op)

Arvioitavaksi jättämisaika

(2/2022)

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Koulutuksen nimi

Tekijät:

Opinnäytetyön nimi: Kun lapsi satuttaa, vertaistoimijuudella tukea perheille

Sivumäärä: 56 ja 3 liitesivua

Työn ohjaaja(t): Sirpa Ali-melkilä

Työn tilaaja(t): Kehitysvammaisten Palvelusäätiö, Kun lapsi satuttaa -hanke

Tämän opinnäytetyön tilaaja on Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Kun Lapsi Satuttaa -hanke. Hanke toimii Pirkanmaalla 2020-2022. Hankkeessa on yhtenä osa-alueena aloitettu kehittämään vertaistoimijuuteen perustuvaa vertaistukea perheille, jossa on erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren väkivaltaa. Hankkeessa on koulutettu viisi vertaistoimijaa perheiden vertaistukitoimintaan. Tutkimuksen tavoitteena on vertaistoimijoiden kanssa yhdessä tuottaa tietoa ymmärtääksemme paremmin lapsen tuottamaa väkivaltaa ilmiönä sekä kehittää tämän tiedon perusteella kokemustoimijuuteen perustuvaa vertaistukea sekä kartoittaa kyseisen kohderyhmän tuentarpeita yleisesti. Tätä tietoa voidaan hyödyntää palvelujen ja osaamisen kehittämisessä tätä kohderyhmää ajatellen. Tutkimuskysymyksiksi muotoutui 1. Miten tulevat vertaistoimijat kokivat vertaistoimijuuden merkityksen? 2. Minkälaista tukea ne perheet tarvitsevat, joissa esiintyy erityistä tukea tarvitsevan lapsen väkivaltaa?

Kyseessä on laadullinen tutkimus. Opinnäyte toteutettiin käyttämällä työpajaa tiedon tuottamisen välineenä. Työpaja pidettiin marraskuussa 2021 Tampereella. Työpajaan osallistuivat kaikki viisi Kun Lapsi Satuttaa -hankkeessa vertaistoimijakoulutuksen käynnyttä henkilöä.

Tutkimusaineiston analyysimenetelmänä on käytetty sisällönanalyysiä.

Opinnäytteen tuloksena todetaan, että kohderyhmä tarvitsee tuen muotoja, jotka huomioivat koko perheen, tukevat jaksamista sekä ovat konkreettista arjen apua ja tukea. Opinnäytteessä havaitaan myös hyvän palveluohjauksen suuri merkityksen, sillä selkeää palvelupolkua ei ole. Osaamisen kehittäminen palveluissa on tärkeää näiden perheiden kohtaamisessa. Vertaistuelle nähtiin selkeää tarvetta. Vertaistoimijuusvalmennus nähtiin tutkimuksessa omaa eheytyksen prosessia tukevana. Vertaistoimijuudella todetaan olevan toimijoille monia merkityksiä. He kokevat, että kokemustoimijuuden myötä omat rankat kokemukset saavat merkityksen, he saavat toiminnastaan iloa, yksilöllistä kasvua ja kasvua toimimaan yhteisön hyväksi olemalla mukana muutoksessa parempaan. Tämän opinnäytteen merkitys on aran aiheen puheeksi ottamisessa, jotta tulevaisuudessa kohderyhmän perheet tulisivat paremmin nähdyksi ja kuulluksi niin palveluissa kuin koko yhteiskunnassamme.

Asiasanat: Erityistä tukea tarvitsevat lapset ja nuoret, perheiden tuen tarpeet, työpajamenetelmä, vertaistuki, väkivalta

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Name of the Degree Programme

Author:

Title: When the child Hurts, How Support Parents of Children with Special Needs

Number of Pages: 56 and 3 attachment pages

Supervisor(s): Sirpa Ali-Melkilä

Commissioned by: Service Foundation for People with an Intellectual Disability, When a Child is Violent -.project

This thesis was done with collaboration from Service Foundation for People with an Intellectual Disability, located in Pirkanmaa region of Finland. This thesis was part of When a Child is Violent- project, which develops among other things peer support and strengthen the resources of family where a child or young person with special needs behaves violently. The demand for this emerged basic from the families, how haven't find support and service with towards needs.

The aim of this practice-based thesis was to seek solutions and support for the lives of families where a child or young person with special needs behaves violently towards other members of their family. For services development, we need to understand and perceive the need and challenges that those families experience.

In this thesis was chosen the qualitative method as our theoretical basis. The practical part of our thesis was organized in a workshop for persons who have attended peer support coaching. Workshop based on the functional activities that had been designed for this group. The functional part of this thesis work was realized in the fall of 2021. In this workshop session had five participants. The material used in our thesis is based on teamwork with the participants in workshop. The results indicate that there is a need to develop services and develop and organize peer support for families where a child or young person with special needs behaves violently towards other members of their family. Furthermore, there is a need to improve expertise in services in this area. This is important, that the challenges of those families would be seen and heard in services. Participants feel they need, assistance among other things, coping as a parent with a child or young person with special needs behaves violently. The results show also that there is a need for peer support coaching for this group. The participants in the coaching experienced the coaching as a positive experience and it also supported their own healing process. The results can be used in further service developing for families

where a child or young person with special needs behaves violently towards other members of their family.

Keywords: a Child or young person with special needs, resources of family, violent, Workshop

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	7
2	TILAAJA JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ	9
3	VERTAISTOIMIMUUS JA VERTAISUUS	11
	3.1 Vertaistoimijuuden merkitys vertaistoimijalle.....	11
	3.2 Kokemustoimijuus	12
	3.3 Vertaistuki	14
	3.4 Vertaistuen sovelluksia erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten perheille.....	16
4	LAPSEN VÄKIVALTA ILMIÖNÄ.....	19
	4.1 Erityistä tukea tarvitseva lapsi tai nuori ja väkivalta	19
	4.2 Väkivalta, aggressio ja haastava käyttäytyminen	19
	4.3 Erityistä tukea tarvitsevan lapsen väkivallan näyttäytyminen	21
	4.4 Näkökulmia lapsen tai nuoren perheväkivaltaan	22
	4.5 Perheen vuorovaikutus, kiintymyssuhde ja kommunikaatio taustatekijöinä	23
	4.6 Väkivalta opittuna mallina	25
	4.7 Aggressiokasvatus.....	26
	4.8 Lapsen tunnetaidot ja mentalisaatio	27
5	PERHEEN KOKEMUKSET JA SELVIYTYMISKEINOT	29
	5.1 Erityistä tukea tarvitsevan lapsenväkivalta perheen kokemana.....	29
	5.2 Väkivaltatilanteen seuraukset	30
	5.3 Perheen vahvuudet ja selviytymiskeinot arjessa.....	30

5.4 Lapsen tai nuoren väkivallan vaikutukset perheen arjessa	33
6 TUTKIMUSMENETELMÄT JA TOTEUTUS	35
6.1 Tutkimuskysymys	35
6.2 Tutkimusmenetelmät ja tutkimusote	35
6.2 Työpajan toteutus	37
6.2 Oppimiskahvila	38
6.2 Ideointipuu	39
6.2 Monivalintatehtävät janalla	39
6.2 Kuvakortit	40
6.3 Tutkimuksen kohderyhmä	41
6.4 Eettiset lähtökohdat	41
7 AINEISTON ANALYSOINTI MENETELMÄT	44
8 TUTKIMUSAINESTON TULOKSET JA PÄÄTELMÄT	46
8.1. Miten tulevat vertaistoimijat kokivat vertaistoimijuuden merkityksen?	46
8.2. Minkälaista tukea ne perheet tarvitsevat, joissa esiintyy erityistä tukea tarvitsevan lapsen väkivaltaa?	48
9 POHDINTA	51
LÄHTEET	54

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyöntöön on tilannut Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Kun lapsi satuttaa -hanke. Opinnäytetyön ensimmäisenä tavoitteina on kartoittaa vertaistoimijuutta, miten vertaistoimijat kokivat kokemustoimijavalmennuksen osana omaa eheytyksen orientaatiota, minkälaista tukea he toivoivat saavansa, jotta he voisivat myöhemmin antaa vaikuttavaa vertaistukea sekä minkälaisia merkityksiä he antoivat vertaistoimijuudelle. Toisena tavoitteena on lisätä ymmärrystä erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren väkivallasta ilmiönä, kehittää tämän tiedon perusteella kokemustoimijuuteen perustuvaa vertaistukea ja kartoittaa kohderyhmän tuen tarpeita ylipäättään. Tutkimuskysymykseksi muotoutui 1. Minkälaisia merkityksiä tulevat vertaistoimijat antoivat vertaistuelle? 2. Minkälaista tukea ne perheet tarvitsevat, joissa esiintyy erityistä tukea tarvitsevan lapsen väkivaltaa?

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren väkivalta on marginaalinen ilmiö ajatellen kaikkia perheitä, mutta toisaalta se ei ole oman kokemukseni mukaan erityistä tukea tarvitsevien lasten perheissä erityisen harvinaista. Tämä tutkimus tuo lisää tutkittua tietoa ja ymmärrystä vähän käsiteltyyn aihepiiriin. Koska aiheesta on olemassa niukalti tutkimusta, keskustelu on tukeutunut arkitietoon, eikä ole ollut vahvoja auktoriteetteja johon tutkijana nojata. Arkitiedon varassa keskustelu ei sisällä kritiikkiä koska asiaa katsotaan usein vain subjektiivisesta näkökulmasta.

Toisaalta tämä opinnäyte käsittelee vertaistukea, joka puolestaan on paljon tutkittu aihe. Silti vertaistukea on vähemmän yhdistetty perhe- tai väkivaltatyöhön, kuten tässä opinnäytteessä. Lähestyn vertaistukea vertaistoimijan näkökulmasta, joka lienee tuore näkökulma jojo tuttuun aiheeseen.

Tämän opinnäytteen merkitys tulevaisuutta ajatellen on aiheen puheeksi ottamisessa tuoden esille lapsien tai nuoren tuottamaa väkivaltaa. Ilmiön esille tuonti sekä ilmiön valottaminen auttaa näiden perheiden kanssa työskenteleviä ymmärtämään ilmiötä paremmin ja jonka pohjalta voidaan löytää uusia tapoja auttaa näitä perheitä. Tutkimuksen valossa saatetaan onnistua kehittämään kohderyhmällä laadukkaampia ja vaikuttavampia palveluita. Tässä opinnäytetyössä pyrin tuottamaan lukijoiden ymmärrystä avartavaa tietoa, joka hedelmöittää arkitiedon varassa käytävää keskustelua aihepiiristä.

Tutkimuksen aineisto kerättiin työpajamenetelmällä. Työpaja järjestettiin 23.11. 2021 Tampereella Tulppaanitalolla. Työpajassa olivat mukana kaikki viisi vertaistoimijavalmennuksen läpikäynyttä henkilöä. Työpajassa yhteisen työn tuloksena rakensimme tietoa, työstäen aihetta oppimiskahvila, ideointipuu ja monivalintatehtävien äärellä. Eri tehtävä tyypit valaisivat tutkimuskysymystä uusista näkökulmista. Työpajasta saatu materiaali analysoitiin pääosin sisältöanalyysin keinoin.

Haluan erityisesti kirjoittaessani kunnioittaa ja arvostaa kaikkia erityistä tukea tarvitsevien lasten perheen jäseniä, jotka mahdollisesti opinnäytetyöhöni tutustuvat. Arkaluontoisesta asiasta on kirjoitettava suoraan, mutta pyrkien olla loukkaamatta. Kirjoitin tämän opinnäytetyön ajatellen lukijaa, oli hän opiskelija, vanhempi, tai vaikkapa ammatillisesti aiheesta kiinnostunut. Toivon tutkimukseni avaavan uusia näkökulmia sekä herättävän kiinnostusta erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä haasteita kohtaan tilanteessa, jossa esiintyy lapsen tuottamaa väkivaltaa.

2 TILAAJA JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Opinnäytetyön tilaaja on Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Kun lapsi satuttaa- hanke. Kehitysvammaisten palvelusäätiö, jatkossa KVPS, aloitti toimintansa 1992. ”Tavoitteena oli luoda malleja hyvistä ratkaisuista ja näyttää käytännössä, millaisia ovat kehitysvammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien ihmisten ja heidän perheidensä palvelut” (Kehitysvammaisten palvelusäätiö 2022). Tämä tavoite on KVPS toiminnan pohjana edelleen ja sen eteen tehdään työtä yhteistyössä muun muassa Kehitysvammaisten Tukiliiton kanssa. KVPS on verkostoitunut kotimaassa ja kansainvälisesti. KVPS on ollut etulinjassa lyhytaikaishoidon, yksilökeskeisen tuen ja muiden palveluiden kehittämisessä. Kehitysvammaisten palvelusäätiön toimintaa tukee sosiaali- ja terveysministeriö veikkaus varoilla. Kyseessä on yhteiskunnallinen yritys, joka tarkoittaa yhteiskunnalle tärkeiden asioiden edistämistä, sekä merkittävän osan tuotoista käyttämistä yhteiskunnallisen tavoitteen edistämiseen. KVPS rakennuttaa ryhmäasumiseen tarkoitettuja koteja ja ostaa vuokrattavaksi asuntoja tukea tarvitseville henkilöille, jotka tarjoavat kodin yli tuhannelle henkilölle. Yhteistyötä tehdään yli sadan kunnan kanssa. Palveluina perheille ovat mm. perhehoito, perhelomitus, ryhmälomitus ja teemaleirit. KVPS on aktiivinen hanketoimija, koordinoiden ja tehden yhteistyötä useiden toimijoiden kanssa. (Kehitysvammaisten palvelusäätiö 2021).

Kun lapsi satuttaa- hanke on yksi meneillään olevista hankkeista 2020-2022. Hanke toimii Pirkanmaan alueella. Kohderyhmänä ovat perheet, joissa alle 25-vuotias erityistä tukea tarvitseva lapsi tai nuori käyttäytyy väkivaltaisesti läheisiään kohtaan. Kun lapsi satuttaa -hanke tukee perheitä löytämään keinoja vähentää erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai -nuoren väkivaltaista käyttäytymistä. Hankkeessa on kehitetty palveluja perheille, joissa on perheen jäseniään kohtaan väkivaltaisesti käyttäytyvä erityistä tukeva tarvitseva lapsi tai nuori. Lapsella tai nuorella saattaa olla esimerkiksi neuropsykiatrisenkirjoon kuuluvia haasteita, kehitysvammaisuutta tai oppimisen ja ymmärtämisen haasteita. Hankkeeseen osallistuminen ei ole edellyttänyt diagnoosia. Hanke tuo aihetta esille lisäksi kykyä kohdata näitä perheitä palveluissa. Hankkeen kohteena ovat sekä palvelujärjestelmä että yksittäiset perheet. Hankkeessa yhteistyökumppanina on Settlementi Tampere ry sekä useat kunnat Pirkanmaalla. Hankkeen tavoitteena ovat erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai -nuoren väkivallan väheneminen, kaikille perheenjäsenille turvallinen asuminen kotona, erityistä tukea tarvitsevan lapsen- ja nuoren lähisuhdeväkivallan näkyväksi tekeminen ja palvelujärjestelmän vastaaminen

perheiden tarpeisiin väkivaltatyössä. (Kun lapsi satuttaa -hanke 2022)

Vertaistoimijuuden avulla tuetaan perheiden jaksamista ja osallisuutta lähiyhteisöissään. Vertaistoimija on vanhempi, jonka erityislapsi tai -nuori on käyttäytynyt väkivaltaisesti. Tilanteesta on päästy yli ja he ovat valmiita auttamaan muita perheitä mentorina. Vertaissuhde perustuu luottamuksellisuuteen tuettavan perheen ja mentorin välillä. Vertaistoimija luo näköaloja ja toivoa tulevaisuuteen. Hän on vertaistuki ja kannustaja, jonka kanssa perhetilanteeseen voi löytyä uusia voimavaroja. Kokemustoimijavalmennus kesti maaliskuusta heinäkuuhun 2021, sisältäen kuusi yhteistä valmennuskertaa. Valmennusohjelma perustui ryhmämuotoiseen vertaismentorointiin. Se oli keskustelevaa, oman toimimisen tarkastelua ja omien valmiuksien vahvistamista. Kokemustoimija saa valmennuksesta välineitä omien voimavarojen tiedostamiseen ja niistä huolehtimiseen sekä perheiden kanssa työskentelyyn.

Vertaistoimijoiden valmennusohjelma perustui ryhmämuotoiseen vertaismentorointiin. Se on keskustelevaa, oman toimimisen tarkastelua ja omien valmiuksien vahvistamista. Vertaistoimija saa valmennuksesta välineitä omien voimavarojen tiedostamiseen ja niistä huolehtimiseen sekä perheiden kanssa työskentelyyn. Valmennukseen osallistuminen ei velvoittanut osallistujia sitoutumaan toimintaan. Valmennuksen aikana osallistujat pohtivat yhdessä Kun lapsi satuttaa -hankkeen työntekijöiden kanssa, tuntuuko kokemustoimijan rooli itselle sopivalta. Kun lapsi satuttaa-hankkeen vertaistoimija valmennuksen aiheina oli mm. vertaistoimijan oman tarinan käsittely, väkivalta ilmiönä ja väkivaltaprosessi sekä jälkiselvittely, väkivaltakokemus sekä yli ja alivireystila, väkivaltatilanteen puheeksi ottaminen, tunteet ja myötätuntopuupumus sekä kokemustoimijana toimiminen ja tuen tarpeet. (Kun lapsi satuttaa -hanke 2022)

3 VERTAISTOIMIMUUS JA VERTAISUUS

3.1 Vertaistoimijuuden merkitys vertaistoimijalle

Vertaistoimijuuteen voidaan hyvin soveltaa itseohjautuvuusteoriaa. Sen mukaan ihmisen innostus johonkin asiaan perustuu psykologisiin perustarpeisiin. Psykologisia perustarpeita itseohjautuvuusteoriassa ovat vapaaehtoisuus, kyvykkyys ja läheisyys. Näihin Martelan tutkimuksen mukaan tulisi liittää hyväntekeminen. Hyväntekemisellä on myönteisiä vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin ja merkityksellisyyden kokemuksiin. (Martela 2015, 64-69.) Hyväntekeminen on myönteistä vaikuttamista muita ihmisiä kohtaan, olemista positiivisena voimana. Hyvää tehdessämme kokemus oman elämän arvokkuudesta kasvaa. (Martela 2015, 53.)

Vertaistoimijuutta ohjannee sisäinen motivaatio. Sisäistä ja ulkoista motivaatiota ei tule nähdä toisiaan poissulkevana, vaikka onkin mm. esitetty, että palkkio voisi heikentää sisäisen motivaation määrää. Esimerkiksi kutsumustyössä yhdistyy sisäinen- ja ulkoinen motivaatio. (Martela 2015, 64-65.) Vaikka vertaistoimijuutta ei voida verrata ammatilliseen työhön, voidaan nähdä yhtymäkohtia kutsumustyön kanssa. Vertaistoimijuus on vapaaehtoistyötä, huolimatta mahdollisesti maksettavista palkkioista. Sisäinen motivaation myötä syntyy kokemus, että on tekemässä jotain itsessään merkityksellistä. Itse tekeminen koetaan palkitsevana ja tuottaa kokemusta onnellisuudesta. (Martela 2015, 25-26.)

Vertaistoimijuutta voidaan perustella pohjautuen yhteisiin kokemuksiin. Vertaistoimija on saattanut konkreettisesti kohdata eksistentiaalisia peruskysymyksiä, kuinka selviytyä ja miksi, kohdatessaan haastavia tilanteita perheessään. Kun akuuttia vaaraa ei kokemuksen jälkeen ole, on ihmiselle luontaista pyrkiä kokoontumaan yhteen saamaan tukea toisistaan. Ihminen lajina on menestynyt koska sosiaaliset taidot ovat muita paremmat ja oma yhteisö on toiminut turvana. Fyysisen turvallisuuden tunteen jälkeen tärkeintä ihmiselle kuulua yhteisöön ja olla sen hyväksymä. Vaikeiden kokemusten jälkeen kokemukset jalostuvat auttamisen haluksi, haluksi liittyä ryhmiin auttajan roolissa. (Martela 2015, 37-42.) Uskoisin tällaisilla prosesseilla olevan merkitystä kokemustoimijuuden kannalta.

Vaikka ihmiselle on tärkeää olla yhteisön jäsenenä, on yhtä lailla tärkeää kokea olevansa yksilövoiden toteuttaa itseään. Eksistentiaalisten kysymysten äärellä ollaan pohtiessa mikä tekee elämästämme elämisen arvoista. Merkitykselliseksi kokemiseen koostuu vapaaehtoisuuden, kyvykkyyden, läheisyyden ja hyväntekimisen palasista. (Martela 2015, 42-48.) Vertaistoimijuu-
 dessa voimme ajatella, että vapaaehtoisuus on omaehtoista toimijuutta, kyvykkyys on kykyä ja osaamista toimia sekä aikaan saamista, läheisyys mahdollisuutta luoda läheisiä ihmissuhteita sekä hyväntekeminen saada ympäristössään aikaan myönteisiä vaikutuksia. Vertaistoimijuus tuo siis merkityksellisyyden ja elämän arvokkuuden kokemuksia.

3.2 Kokemustoimijuus

THL määrittelee kokemustoimijan seuraavasti: ”Kokemustoimijaksi tai -asiantuntijaksi voidaan kutsua ihmistä, jolla on omakohtaista kokemusta joko sairastavana, kokeneena, toipuneena, kuntoutuvana, palveluita käyttäneenä tai läheisenä tai omaisena.” Kokemusasiantuntijoita yhdistää kokemustiedon käsittely, oman tarinan rakentaminen ja henkilökohtaisen kokemuksen jalostaminen voimavaraksi sekä sen hyödyntäminen muiden auttamiseksi. (Hirschovits-Gerz , Sihvo, Karjalainen & Nurmela 2019, 11.) Kokemusasiantuntijuus perustuu subjektiiviseen kokemukseen, jonka työstämisen myötä syntyy tietoa ja toimijuutta. Kokemusasiantuntijuus on toimijuutta omaa elämäkokemusta hyödyntäen sopivassa organisaatiossa. (Moi-
 lanen 2021, 17-19.)

Kokemusasiantuntijuudelta puuttuu vielä yhteinen tietoperusta ja käsitteistö, johtaen toiminnan monenkirjaisuuteen. Kokemusasiantuntijuutta hyödynnetään enenevässä määrin sosiaali- ja terveydenhuollossa koska sen avulla voidaan luoda vaikuttavuudeltaan tehokkaita asiakaslähtöisiä ja osallistavia palveluita. Kokemustoimijuuden hyödyntäminen palveluiden kehittämisessä haastaa osaamisen kehittämiseen. (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 1-5.) Kokemusasiantuntijuus täydentää ammattimaista tieteseen perustuvaa tietoa. Kokemustoimijuus on terminä yleistynyt 2000- luvun alussa. Nykyisin tehtävä kokemustoimijuus pohjautuu aikaisempaan potilasjärjestöissä, vapaaehtoistyössä ja tukihenkilötyössä tehtyyn toimintaan. (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 10.)

Kokemusasiantuntijoille tarjottava koulutus on määrältään, laajuudeltaan ja sisällöltään monenkirjavaa sillä koulutusta järjestävät monet toimijat ilman yhtenevää ohjeistusta. (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 1-5.) Kokemusasiantuntijoiden tehtäväkuvat voivat olla kirjoiltaan vapaaeh-

toistyy ammattimaiseen palkkaperusteiseen tehtävään ja luottamustehtäviin. Yleisesti he tekevät luennointiin, opetukseen, vertaistustukeen tai luottamustoimintaan liittyviä tehtäviä. Usein kokemusasiantuntija koulutuksen käyneet ovat olleet mukana kouluttamassa, suunnittelemassa ja kehittämässä seuraavia koulutuksia. Nykyisin kokemusasiantuntijuutta hyödynnetään yhteiskehittämisenä ammattilaisen kanssa toimivien palveluiden tai tuotteiden luomisessa. (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 10.) Toimivaan kokemusasiantuntijuuden hyödyntämiseen tarvitaan myös hyvää koordinoitua. Koordinointi on työtehtävien ja työntekijöiden yhdistämistä luontevasti, kokemusasiantuntijoiden tuen tarpeista huolehtimista kuten koulutus ja työnohjausta sekä toiminnan valmiuksien tukemista mm. markkinointia ja tiedottamista. (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 1-5.)

Kokemusasiantuntijuus tulee aloittaa vasta kun kuntoutuminen on riittävän pitkällä. Kokemusasiantuntija koulutuksen myötä tapahtuu identiteettiä työtä, jossa avuntarvitsijan roolista kasveetaan avunantajaksi ja asiantuntijaksi. Koulutuksen läpikäyminen muokkaa suhdetta kokeensa elämän haasteeseen, jota kokemusasiantuntijana tarinan muodossa käyttää työkaluna. Oma tarina tulee osaksi suurempaa kokemusta yhdessä useiden muiden tarinoiden kanssa. Kokemustieto jäsentyy koulutuksessa muiden hyödynnettävissä olevaan muotoon. (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 43.) Kokemusasiantuntijana ydinosaamista on oman kokemuksen tarinallistaminen ja kokemuksen hyödyntäminen kokemusasiantuntijuudessa, mutta toimiessaan henkilöltä saatetaan vaatia tehtäväkohtaisesti muutakin osaamista kokemustiedon lisäksi. (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 42.)

Kun Lapsi satuttaa hankkeen vertaistoimijavalmennus sisälsi oman tarinan käsittelyä voimavarakkeisesti. Tarinan tarkastelun kautta etsittiin voimauttavaa kokemusta, jossa toivo on vahvasti läsnä. Oma tarina tulee hyväksyä, jotta voimme ohjata sitä eikä se meitä. Kun tarina ohjaa meitä, se vaikuttaa tapaamme olla, tuntea ja toimia. Kun oman tarinan on kohdannut, voi päättää minkälaisen lopun se saa. Oman tarinan kirjoittaminen on taitoa ottaa etäisyyttä ja katsoa tilannettaan uudesta näkökulmasta. Kirjoitetulla tarinalla voi tarkastella kirjoittaja sisäistä maailmaa ja havaintoja ulkomaailmasta näkyväksi. Tulla kuulluksi itselleen. (Kun Lapsi satuttaa -hanke 2022)

Vuonna 2019 käynnistyi kokemusasiantuntijana ja vertaisena toimiminen- näyttötutkinnon osa kasvatus- ja ohjausalan ammattitutkinnossa, jotka sisältävät kuvauksen kokemusasiantuntiju-

den ammattitaitovaatimukset. Lisäksi KoKoA ry on julkaissut Kokemusasiantuntijakoulutuksen suositukset ja palkkiosuositukset. Kokemustoimintaverkostolla on ollut 90- luvulta alkaen kokemusasiantuntija koulutusta, jonka kesto on 40 tuntia. Tätä koulutuspakettia on hyödynnetty laajasti potilasjärjestöjen parissa mutta se ei sisällä vertaistyötä. Lisäksi monilla eri toimijoilla kuten järjestöillä ja sairaanhoitopiireillä on omia kokemusasiantuntijakoulutuksia perustuen toimijan omiin tarpeisiin. Tulevaisuudessa tulee tarvetta kansalliselle koordinaatiolle kokemusasiantuntijoiden työn tukemisessa ohjauksen, ohjelmien ja strategioiden keinoin kokemusasiantuntijuuden toimintakentän laajetessa. (Hirsvhovits-Gerz ym. 2019, 42-46.)

Välittäjäorganisaation tulee huolehtia, että kokemustoimija saa soveltuvia tehtäviä, oikeuden mukaiset sopimukset, tarvittavan tuen työlleen sekä lisäksi usein keräävät palautetta työstä. (Hirsvhovits-Gerz ym. 2019, 46-47.)

3.3 Vertaistuki

Vertaistuen antaminen voi olla osa kokemusasiantuntijan tehtävänkuva, mutta vertaistuki ei aina sisällä kokemusasiantuntijuutta. Vertaistuki voi olla verkossa saatavaa tukea, ryhmämuotoista tai yksilöllistä. Vertaistuki perustuu kokemukselliseen jaettuun tietoon, joka on tiedonmuodostukseltaan erilaista, kun ammatillinen tutkimuksellinen tieto. Ammatillinen tieto ja vertaistuki ovat toisiaan täydentäviä toiminnan muotoja. Vertaistukea hyödyntävissä työn muodoissa asiakas on aktiivinen osallistuja, toimijana ja oman tilanteensa asiantuntijana. Ammatillisella saattaa olla vertaistuessa fasilitaattorin, koordinoijan, koulutuksellisia ja ohjaavia tehtäviä. (Moilanen 2021, 11-14.) Vertaistuessa yhteiseksi koettuja omakohtaisia kokemuksia omaavat jakavat kokemuksiaan yhdessä. Vertaistuessa olennaista on auttamisen ja autetuksi tulemisen samanaikaisuus, turvallisuuden kokemus, ei-ohjaava orientaatio, sekä yhdessä oppiminen. (Moilanen 2021, 17-19.) Vertaistuki perustuu aina vapaaehtoisuuteen ja toisaalta vastavuoroisuudelle. Jokainen jakaa kokemuksiaan luontevaksi kokemansa verran. (Kinnunen 2006, 77.) Vertaisuus on välittämistä henkilöiltä, joka ymmärtää emotionaalisesti henkilökohtaisesta kokemuspohjastaan käsin. Vertaiselle voi kertoa avoimesti kokemuksiaan miettimättä toisen reaktioita tai seuraamuksia. Vertaiselle voidaan jakaa eri asioita, kuin palvelujen asiakkaana tai ystävänä. Vertaistuen myötä saadaan ” *hyväksymisen, täysvaltaistumisen ja selviytymisen kokemuksia.*” (Kinnunen 2006, 62.) Vertaistuesta saadaan ymmärryksen-, kuuntelun-, arjen kokemusten jakajan-, kokemuksia. Kohtaamisessa vertaisten kanssa voi oppia ymmärrystä itseään

ja tunteitaan kohtaan. (Kinnunen 2006, 61.) On tärkeää kokea, että muutkin painivat samanlais-
ten kysymysten äärellä. (Kinnunen 2006, 66). Vertaistuen avulla voidaan saada hyväksyntää
kokiessa haastavia tunteita kuten häpeää. (Kinnunen 2006, 63.)

Vertaistuki palveluna nähtynä ehkäisee kohderyhmän vanhempien väsymystä. Erityistä tukea
tarvitseva lapsi haastaa vanhemman käsitystä hyvästä vanhemmuudesta ja kasvatuksesta, kun
arki ei vastaakaan vanhemmuudelleen asettamia mielikuvia. Asioiden pohtiminen yksin voi
olla raskasta. Syyllisyys, riittämättömyys sekä epäonnistuminen vanhempana ovat tunteita,
jotka yhdistävät erityistä tukea tarvitsevien lasten vanhempia, vaikka siihen ei liittyisi rationaa-
listia syytä. Riittämättömyyttä ja syyllisyyttä koetaan äärimmillään, kun lapsi sijoitetaan per-
heen ulkopuolelle, vaikka tilanne ei olisi vanhempien syy. (Kinnunen 2006, 65-66.) Ohjattua
vertaistukea tarvitaan koska nykyisin perheillä ei ole käytössä vahvoja tukiverkkoja riittävästi.
Ympäristö saattaa viestiä itsenäisen pärjäämisen asennetta. (Virtanen & Tyyskä-Korhonen.
2019, 25.) Yhteissäätelyn periaate toimii vertaistuessa, kun vanhempi kokee tulleen kuulluksi
ja hyväksytyksi itsenään, on hänen helpompi kasvattaa lastaan samoin periaattein. (Virtanen
ym. 2019, 25- 27)

Vertaistuesta saatetaan etsiä mallia vanhemmuuteen, jos omasta perheestä ei ole hyvälle van-
hemmuudelle malliksi. Jokainen sukupolvi uudistaa ja määrittää hyvää vanhemmuutta, eikä ole
hyväksikään toisintaa lapsuudenkodin perhemallia käsittelemättä. Vertaistuessa käsitellään
akuutteja tilanteita mutta etsitään myös selityksiä tapahtumille. (Kinnunen 2006, 70-74.) Ver-
taistoiminnalla halutaan vastata tuentarpeeseen hankalassa elämäntilanteessa palvelujen tarjon-
nan lisänä. Sen vaikutuksia on vanhempien omassa elämässä selviytyminen ja sen tukeminen,
vanhemmuuden vahvistaminen ja myös lasten hyvinvoinnin lisääminen. Vertaistuki vahvistaa
perheen voimavaroja sekä lisää kuulluksi tulemisen kokemusta. Kokonaisvaltainen hyvinvointi
lisääntyy. Vertaistukiryhmillä saatetaan nähdä olevan yhteiskunnallinen merkitys tuoden eri-
tyisiä tilanteita keskusteluun ja siten myös saaden aikaan parempia palveluita. (Malinen, Punna,
Soanvaara & Moilanen 2021, 30-31.)

3.4 Vertaistuen sovelluksia erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten perheille

Käytän tässä työssä termiä vertaistoimija kuvaamaan Kun lapsi satuttaa -hankkeessa kokeiltua kokemustoimijuutta jonka tehtävä on antaa vertaistukea. Mielestäni termi kuvaa parhaiten sitä, mitä se todellisuudessa on. Vertaistoimija sanalle ei liene olemassa virallista määritelmää, mutta mielestäni se luontevasti yhdistää olennaisen, aktiivisen toimijuuden kokemuksen perusteella, vertaisena olemisen ja tuen.

Vertaistukea ylipäätään käytetään paljon, mutta perhetyönkontekstissa se on vähäistä. Muutamia esimerkkejä kuitenkin löytyy. Kun lapsi satuttaa -hankkeessa (2020-2022) on kokeiltu uutta vertaistuen muotoa kohderyhmän perheiden tueksi. Kun lapsi satuttaa -hankkeessa aloitettiin kokeileva toiminta, jossa aiemmin väkivaltaa lapsensa tuottamana kokeneita vanhempia on valmennettu vertaistoimijoiksi antamaan vertaistukea tuen tarpeessa oleville perheille sekä asenteiden muuttamiseen ja ymmärryksen lisäämiseen aiheen ympärillä. Vertaistoimijat ovat vertaistukena tavallisen ihmisen taidoin ja tavoin. He ovat vanhempia, jotka ovat kokeneet erityistä tukea tarvitsevan lapsen väkivaltaa perheessään ja osallistuneet hankkeen valmennukseen. Vertaistoimijat ovat tasapainoisia ja välittäviä vierellä kulkijoita, jotka tukevat vanhempaa omalla ainutlaatuisella tavallaan kuunnellen ja keskustellen. Vertaistoimija antaa vanhemmalle mahdollisuuden jakaa ajatuksiaan luotettavan vertaisvanhemman kanssa. Vertaistukisuhde tuettavan ja tukijan välillä perustuu luottamuksellisuuteen pohjautuen yksilöllisiin ja ainutlaatuisiin kokemuksiin erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren vanhempana. (Kun lapsi satuttaa -hanke 2022)

Kun lapsi satuttaa -hankkeessa luodussa mallissa vertaistoimija ja vertaistuetta tapaavat kuukausittain tai tuettavan tarpeen mukaan soveltaen. Vertaistuki voi tapahtua myös osittain tai kokonaan etäyhteyksin huomioiden tuettavan toiveet. Vertaistoimija ja vertaistuetta yhdessä päättävät kuinka yhteisen aikansa viettävät, oli se sitten esimerkiksi kahvittelua tai keilaamista. Hanke voi myös tarvittaessa tarjota tilojaan kohtaamiselle. Vertaistoiminta antaa mahdollisuuden viettää aikaa henkilön kanssa joka ”puhuu samaa kieltä”, mutta se ei korvaa ammattimaista apua. Hanke tukee vertaistoimijoita yhteisellä toiminnalla, virkistäytymisellä, lisäkoulutuksella ja työnohjauksellisilla tapaamisilla sekä mm. markkinoimalla ja koordinoimalla toimintaa. (Kun lapsi satuttaa -hanke 2022)

Vertaistuetta saava vertaistoimijan täyttämällä hakemuslomakkeen. Lomakkeessa vertaistuetta kertoo itsestään. Lomake käsitellään luottamuksellisesti. Kun lapsi satuttaa -hankkeen työntekijä ottaa tuettavaan yhteyttä sähköpostitse, jonka jälkeen sovitaan haastattelu, jossa karotetaan odotuksia ja toiveita toimintaa varten. Hanketyöntekijä kertoo mm. hankkeen vertaistukitoiminnan mahdollisuuksista ja vertaistoimijan roolisista. Sopivan vertaisvanhemman löydyttyä hanketyöntekijä ottaa yhteyttä vertaistuettaavaan ja sovitaan aloituskeskustelulle aika. Aloituskeskustelu pidetään Tampereella tai etäyhteyksin vertaistuettaavan, vertaistukijan ja hanketyöntekijän kesken. Tapaaminen on tutustumista, tavoitteiden läpikäymistä ja yhteistä sopimista tuen toteuttamiseksi. Aloituskeskustelussa sovitaan ensimmäisestä vertaistukikerrasta. Vertaistuki rakentuu toimijoidensa näköiseksi. Vertaistoiminnan päättyessä pidetään loppukeskustelu. Hanketyöntekijä pitää yhteyttä vertaistoimijan ja vertaistuettaavan kanssa. Vertaistoiminta on maksutonta. (Kun lapsi satuttaa 2022)

Rinne koti Säätö ry on Hetki -hankkeessa (2017-2019) kehittänyt ryhmämallin kehitysvammaisten lapsen vanhempien tukemiseen. Hetki ryhmämalli on suunnattu perheille, joissa on kehitysvammaisen tai autismlapsen lapsi sekä perhettä kuormittavaa käytöstä. Vertaistukiryhmä pyrkii vanhempia ohjaamalla, myönteisempään vuorovaikutukseen lapsen ja vanhemman välillä, jonka myötä lapsen käyttäytyminen toivotaan muuttuvan myönteisemmäksi. Malli lisää myös vanhempien voimavaroja. Vanhempien ymmärryksen lisääminen lapsen erityisyydessä auttaa vanhempia kasvatustehtävässään. Ryhmästä hyötyvät vanhemmat, jotka haluavat tuntea ja ymmärtää lastaan paremmin sekä saada vertaistukea. Jos vanhemmalla on voimavaroja sekä valmiutta pohtia käyttäytymistä perheessään hän hyötyy Hetkiryhmän tuesta hyvin. Vertaistuki perustuu vertaisuuteen, jonka kokemus vaatii samankaltaisuutta. Jos perheet eivät koe samankaltaisuutta, ei vertaistuki toteudu. (Virtanen ym. 2019, 20-22.) Hetki -ryhmät perustuvat sosio-konstruktivistiseen ihmis- ja oppimiskäsitykseen. Siinä kasvatusta nähdään vuorovaikutteisena tapahtumana lapsen ja kasvattajan välillä yhteisäätelyn ja systeemiteorian mukaisesti. Muutos lapsessa tapahtuu, kun vanhempi muuttaa tapaansa toimia. Tilannetta tarkastellaan lapsen ongelman sijasta sosiaalisena ilmiönä. Hetki -ryhmämalli pohjautuu kiintymyssuhteeseen ja se hyödyntää mm. mentalisaatio-teoriaa, voimauttavaa vuorovaikutusta, positiivista psykologiaa sekä Theraplay -vuorovaikutusterapiaa. (Virtanen ym. 2019, 12-13.) Koontumisia on kahdeksan edeten teema kerrallaan luoden ehyen kokonaisuuden. Ohjaaja alussa alustaa lyhyesti uuden teeman pariin. Ryhmissä joka kerta palataan edellisen kerran tee-

maan ja kotitehtäviin keskustellen. Ryhmään osallistuminen on sitovaa. Ennen ryhmäkokouksia toivotaan, että ryhmänohjaajat loisivat jäseniin luotaisiin henkilökohtainen yhteys, jotta saataisiin käsitys perheen kokonaistilanteesta ja rakennettua luottamusta. Hetkiryhmässä ensimmäisessä tapaamisessa perheet asettavat ryhmän ajalle omat tavoitteensa. Ryhmässä ajasta puolet käytetään keskusteleen vertaisten kanssa. (Virtanen ym. 2019, 24-26.)

ART (aggression replacement therapy) Family TIES on perheille ja läheisille tarkoitettu strukturoitu ryhmäharjoitusmenetelmä väkivaltaisesti käyttäytyville nuorille ja heidän perheilleen. Menetelmä on saanut alkunsa 1980-luvulla pohjautuen kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan ja sosiaalisen oppimisen teoriaan. Vertaisuus on vahvasti mukana ryhmien tapaamisissa. Siinä perhe yhdessä harjoittelee vaihtoehtoisia toimintatapoja eri sosiaalisiin tilanteisiin. Harjoittelu vahvistaa perheen voimavaroja sekä rakentaa keskinäistä luottamusta. Tavoitteena konfliktien ratkaiseminen rakentavasti vanhempien valmentamassa perheen lasta ja nuorta. Tavoitteena on, että nuori oppii itsehillintää ja sosiaalisia taitoja pärjätäkseen paremmin päivittäisessä elämässään. Toiminta pohjautuu ajatukseen, että sosiaalisia taitoja ja yhteisön hyväksymää käyttäytymistä on mahdollista oppia. Nuorta tuetaan muutostyössään konkreettisen työvälineen avulla. Perheet oppivat ryhmässä myös muiden kokemuksista vertaisiltaan. (Lampinen 2017, 42-47.)

4 LAPSEN VÄKIVALTA ILMIÖNÄ

4.1 Erityistä tukea tarvitseva lapsi tai nuori ja väkivalta

Käytän tässä opinnäytetyössä termiä erityistä tukea tarvitseva lapsi tai nuori, jonka koen vähemmän persoonaa leimaavaksi kuin vaihtoehtoisesti samaa tarkoittavan sanan erityislapsi. Eräs määritelmä erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tai nuorelle löytyy sosiaalihuoltolaista. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.) Opinnäytetyössäni määrittelen erityistä tukea tarvitsevan lapsen Kun Lapsi Satuttaa -hankkeen mukaisesti alle 25- vuotiaaksi, jolla saattaa olla neuropsykiatrisenkirjon-, oppimisen- ja ymmärtämisenhaasteita tai kehitysvammaisuutta. Diagnoosin sijaan korostan lapsen, nuoren tai hänen perheensä koettua erityistä tuen tarvetta päivittäisessä elämässä selviytymisessä arjen tavanomaisista haasteista.

Monilla lapsilla tai nuorilla on ikätasoon kuuluvia käytösoireita esimerkiksi vanhempien asettaessa rajoja. Väkivaltaisen käyttäytymisen ei kuitenkaan voida katsoa kuuluvan normaaliin kasvuun. (Salonen 2018, 10.) Erityistä tukea tarvitsevan lapsen väkivallassa on huomioitava, että väkivaltakäyttäytymisen taustalla on diagnosoitavissa oleva syy, jolloin kasvuympäristön, kiintymyssuhteen tai kasvatuksenkeinojen näkökulmat eivät riittävästi selitä lapsen tai nuoren väkivaltakäyttäytymisen taustaa. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren diagnoosi ei ole kuitenkaan väkivaltakäyttäytymisen syy sinänsä, mutta on altistavana tekijänä. (Salonen 2018, 16.) Väkivaltakäyttäytymistä on pojilla useammin kuin tytöillä, jota on selitetty testosteronin vaikutuksella. Toisaalta yleisesti pojat ovat myös kilpailuhenkisiä sekä toiminnallisesti ilmaisevia. (Sinkkonen 2008, 127.)

4.2 Väkivalta, aggressio ja haastava käyttäytyminen

Väkivallalle löytyy useita määritelmiä riippuen lähteestä, joista esimerkin omaisesti esittelen vain muutaman. WHO on määritellyt 2002 väkivallan seuraavasti: ”fyysisen voiman tai vallan hallinnalliseksi käytöksi tai uhkaamiseksi kohdistuen henkilöön tai yhteisöön. Väkivallasta saattaa koitua psyykkisiä tai fyysisiä vammoja, perustarpeiden huomioimattomuutta, kehityksen häiriintymistä tai jopa henkilön elämän päättymisen.”

Usein käytetään jakoa fyysiseen ja henkiseen väkivalta, vaikka fyysisessä väkivallassa on aina mukana myös henkinen väkivalta. Fyysinen väkivalta on ruumiillisen koskemattomuuden loukkaamista, kuten ”lyönnit, läimäykset, huitominen, sylkeminen, pureminen, töniminen, tukistaminen, potkiminen ja raiskaukset” (Matikainen 2018, 21). Henkinen väkivalta on esimerkiksi ”nimittelyä, halveksuntaa, haistattelua, persoonan väheksyntää, huutamista, raivoamista, seksuaalista häirintää, alistamista, kiristämistä, pelottelua fyysisellä väkivallalla, itsemurhalla tai perättömillä lausunnoilla”. (Matikainen 2018, 21). Ekspressiivisellä väkivallalla tarkoitetaan jotakin tunnetta ilmaisevaa väkivaltaa, kuten ahdistusta, jota muutoin ei kyetä ilmaisemaan. (Matikainen, 2018, 20.) Instrumentaalisen väkivallan tavoitteena on jonkin asian saaminen tai saavuttaminen. Puhutaan myös reaktiivisesta aggressiivisesta käytöksestä, jossa lapsi reagoi ympäristön ärsykkeisiin tai virikkeisiin väkivallalla. (Soisalo 2011, 26–27.) Aggressio voidaan määritellä vihamieliseksi tunteeksi, erottaen sen väkivallasta tarkoittaen vihamielistä tekoa.

Aggressiossa on nähtävissä terveet sekä inhimilliset puolet, mutta väkivalta ei edistä hyviä tarkoituksia. (Sinkkonen 2008). Normaalissa kehityksessä lapsi on aggressiivisemmillaan noin kolmevuotiaana, jolloin itsesäätelyn ja toiminnanohjauksen keinot ovat vielä puutteelliset. Tunnetaitojen kehittyessä, lapsi tavanomaisessa kasvussa oppii ratkaisemaan ongelmia sosiaalisesti hyväksyttävillä keinoilla. (Korhonen 2015, 228-229.) Myöhemmin haastavissa tilanteissa väkivaltaisesti käyttäytyvällä lapsella tai nuorella käyttöksensäätelykyky sekä selviytymiskeinot ovat heikot. Väkivalta usein kumpuaa loukatusta itsetunnosta tai pyrkimyksestä hallita ympäristöä (Sinkkonen 2008). Aggressiolla lapsi tai nuori reagoi turhautumiseen pyrkien ratkaisemaan ja tasapainottamaan mielenrauhaa järkyttävä tilanne. Aggression tunteminen on sallittua, kunhan se hallitaan ja kanavoitetaan oikealla tavalla. Aggressio voidaan myös nähdä voimavarana, jonka puuttuminen näkyy mm. aloitekyvyttömyytenä ja kyvyttömyytenä puolustautua. (Purjo 2008.)

Joskus lapsen tai nuoren väkivallasta puhuttaessa saatetaan puhua lievemmin ilmaisuihin käyttöhäiriöstä tai haastavasta käytöksestä tarkoitettaessa itseasiassa väkivaltaa. Haastava käyttäytyminen on tilanteeseen sopimatonta käytöstä, joka ei välttämättä liity väkivaltaan tai aggressioon. Haastavaksi koettu käyttäytyminen riippuu tilanteeseen liittyvistä odotuksista. Haastava käytös näyttäytyy jokseenkin samoin kuin käyttöhäiriö, joka ilmenee mm. epäsosiaalisuutena, aggressiivisuutena ja uhmakkuutena. Käytöhäiriöitä arvioidaan olevan noin 6 prosentilla kouluikäisistä lapsista, pojilla enemmän kuin tytöillä, näistä väkivaltaisesti käyttäytyviä vain pieni

osa. (Koskentausta 2006, b.) Lapsuudessa alkanut käytöshäiriö näyttäytyy hieman eritavoin kuin nuoruudessa alkanut (Sinkkonen 2008).

4.3 Erityistä tukea tarvitsevan lapsen väkivallan näyttäytyminen

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren väkivalta voi olla mitä vain lievästä vakavaan. Väkivalta on toistuvaa, tiheydeltään vaihtelevaa tai jaksottaista ja se näyttäytyy siellä, missä lapsi tai nuori viettää aikaa. Perheessä väkivalta kohdistuu usein äitiin, jota osaltaan selittää äitien läsnäolo erityistä tukea tarvitsevien lasten elämässä. (Salonen 2018, 9-16.) Väkivalta saattaa kestää sekunneista pitkiin kiinnipitotilanteihin. Usein perheet huomaavat erityistä tukea tarvitsevan lapsen poikkeavan käytöksen ja väkivallan esikouluikäisestä alkaen, joskus jo vauvana. (Salonen 2018, 43-46.) Salosen tutkimat perheet kuvasivat väkivaltaa seuraavasti:

”päälle käymistä, tavaroilla tai ruualla heittämistä, hiuksista vetämistä, raapimista, käsivarsiin tarraamista, kasvojen nyppimistä ja nipistelyä, läpsimistä, puristamista, läimimistä, lyömistä, hakkaamista, mukilointia, mätkimistä, päällä lyömistä, puremista, potkimista, muilla tavoin satuttamista tai itsensä vahingoittamista” (Salonen 2018, 43-44).

Normaalisti kasvussa on kaksi aggression esiintymishuippua, uhma ja murrosikä. Uhmaikä liittyy lapsen siirtymään vauva iästä leikki-ikäen. Tähän usein liittyy turhautumista johtaen aggressiointunteisiin. Lapsi ymmärtää, ettei paluuta vauvaikäen ole, mutta ei oikein ymmärrä kuinka ei ole kuten aikuiset, vaikka omaa paljon uusia taitoja. Lapsi yrittää hallita vanhempiaan ja oma rajallisuus harmittaa. (Sinkkonen 2008, 138-139.) Murrosikä on siirtymä lapsuudesta nuoruusikäen. Oman ruumiin peilikuva muuttuu nopeasti. Välillä lapsi nuori haluaa aikuisten turvaa, toisinaan päättää itse asioistaan. Tunteet kuohahtelevat helposti, joka on perheestä irtaantumisvaiheessa tarkoituksenmukaista. Nämä vaiheet läpikäytyään lapsi tai nuori oppii säätelemään aggressiointunteitaan tavanomaisessa kehityksessä. (Sinkkonen 2008, 138-139.)

Tarkkaa tietoa erityistä tukea tarvitsevan lapsen perheenjäseniinsä kohdistaman väkivallan esiintyvyydestä ei ole saatavissa. Poliisi kirjasi vuonna 2020 noin 665 perheväkivalta tapausta, joissa väkivallan tekijä oli lapsi tai nuori ja uhri vanhempi. Sisarusten välisiä väkivaltatapauksia, joissa uhri oli alaikäinen, oli vajaa 600, mutta tekijän ikää näissä tapauksissa ei tiedetä. (Tilastokeskus 2021.) Näissä luvuissa ei eritellä erityistä tukea tarvitsevia lapsia muista lapsista

ja nuorista, mutta jonkinlaista osviittaa voidaan näistä luvuista saada.

4.4 Näkökulmia lapsen tai nuoren perheväkivaltaan

Kun perheessä on erityistä tukea tarvitseva lapsen tai nuoren väkivaltaa, on auttamistyön ensisijainen tavoite ennaltaehkäistä ja vähentää väkivaltaa (Joensuu 2016). Väkivallan tekoon johtavat yksilölliset mutta yksilön kohdalla vielä moninaiset syyt. Syynä ei voida ajatella olevan suoraan esimerkiksi geeneissä tai kasvuympäristössä, koska samoissa olosuhteissa tai diagnoosilla olevista kaikki eivät käyttäydy aggressiivisesti. Kysymyksessä on yleensä yksilön kyvystä ilmaista tunteita, esittää mielipide, stressin sieto, hillitä impulsivejaan tai kantaa vastuuta. Nämä ovat taitoja, joissa useimmat voivat kehittyä. (Purjo 2008) Tilannetta voidaan kuvata jäävuori-mielikuvan kautta, joka tarkoittaa että lapsen tai nuoren ei toivottu käyttäytyminen näyttäytyy ulkopuolelle, mutta pinnan alta löytyvät monet tapahtuman taustalla vaikuttavat tekijät. (Virtanen ym. 2019, 13.) Lapsen tai nuoren käytöksellä on häntä jollain tapaa palveleva merkitys tai vaihtoehtoisesti hän ei ole vain keinoja käyttäytyä toisin. Aggressiivisuus saattaa näyttäytyä, kun häneltä edellytetään liian haastavia asioita. Näin ollen väkivalta on reagoitua liian haastavaan tilanteeseen, jota lapsi tai nuori pyrkii ratkaisemaan viimeisellä käytettävissään olevalla keinolla. (Virtanen ym. 2019, 7.)

Vaikka aina väkivaltilanteen juurisyitä ei voida löytää, jäljille voidaan päästä tilanteen tarkastelulla. Eräs esitetty tapa vaikuttaa lapsen käytökseen perustuu funktionaalisen käytösanalyysin portaisiin. Ensimmäinen askel on yrittää saada selville, mitä lapsi tai nuori pyrkii ilmaisemaan käytöksellään. Toiseksi mieti, voiko tilannetta muuttaa niin, että lapsen tai nuoren tarve viestin välittämiseen vähenee. Kolmanneksi pohdi, voisiko lapsi tai nuori esittää viestinsä hyväksyttävämällä tavoilla. Neljänneksi uutta tapaa viestiä tulee harjoitella. Viidenneksi palkitse lapsi tai nuori onnistuneesta viestinnästä näyttämällä, että uusi tapa on toimiva. Kuudenneksi, näytä että hänen väkivaltaisesta käytöksestään ei ole hänelle enää hyötyä. (Ozonoff, Dawson & McPartland 2008, 122-130.)

Jos erityistä tukea tarvitsevalla lapsella tai nuorella on väkivaltakäyttäytymistä ja kommunikoinnin haasteita, tulle miettiä keinoja lisätä kommunikaation mahdollisuuksia. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen kohdalla kyky kommunikointiin saattaa olla rajallinen

apuvälineistä huolimatta. Tästä yleisesti ajatellaan syntyvän turhautuneisuutta ja aggressiota. (Koskentausta 2006 a, 18-28.)

Väkivaltaa voidaan ehkäistä struktuurien, rutiinien ja turvaa antavien yhdenmukaisten sääntöjen avulla (Hintikka 2016, 36). Struktuurin puute saattaa aiheuttaa lapselle haasteita, jos lapsi tai nuori ei tiedä mitä seuraavaksi tapahtuu ja mitä häneltä odotetaan. (Virtanen ym. 2019, 13.) Struktuurin rakentamisella on monesti ennaltaehkäisevä vaikutus väkivaltatilanteihin. Väkivaltatilanteen taustalla saattaa olla jokin tilanteeseen liittyvä tekijä esimerkiksi aikaisempi kokemus epämieluisasta tilanteesta, provosoituminen, turhautuminen, kivun tuntemukset, itsetunnon kolaus, stressikynnyksen ylittyminen, kuumuus, ahtaus tai tungos, verensokerin vaihtelu tai vaikkapa nälkä. (Soisalo 2011, 28-29). Erilaiset hoitotoimenpiteet tai muutoin tarve puuttua lapsen tai nuoren toimiin tai kiinnipito saattaa myös äityä väkivaltatilanteeksi. (Koskentausta, 2006a, 48-29.) Seksuaalinen turhautuminen saattaa olla yksi tekijä, joka aiheuttaa väkivaltaista käytöstä (Matikainen 2018, 49).

On myös huomioitava lapsen tai nuoren oma näkökulma väkivaltaiseen käyttäytymiseen, pohdittaessa kuinka tilanteeseen suhtaudutaan, jos se on tavoitettavissa. Osa ei muista väkivaltakäyttäytymistään jälkeenpäin kovinkaan tarkasti. Osa kieltää oman vastuun ja siirtää syyn siitä itsensä ulkopuolelle. Lapsi tai nuori saattaa kokea tekemästään väkivallasta häpeää. Jos näin ei ole, voidaan olettaa, että hänen empatiakykynsä saattaa tarvita vahvistamista. (Joensuu 2016.)

4.5 Perheen vuorovaikutus, kiintymyssuhde ja kommunikaatio taustatekijöinä

Vanhemman ihmiskäsitys heijastuu tapaan, jolla hän on lapsensa kanssa (Virtanen ym. 2019, 7). Lapsen ja vanhemman myönteisellä vuorovaikutuksella saattaa olla väkivaltaa ehkäisevä vaikutus. Vuorovaikutus saattaa kuitenkin olla rakentunut kielteiseksi. Lapsen tai nuoren viestejä ei osata lukea tai ne jäävät huomiotta, eikä vuorovaikutus näin ollen tue lasta. (Virtanen ym. 2019, 13-15.) Kiintymyssuhde on saattanut muodostua ”turvalliseksi, turvattomaksi, ristiriitaiseksi tai vältteleväksi”. Se, minkälaisessa kiintymyssuhteessa olemme kasvaneet, vaikuttaa meissä vanhempana tapaan olla oman lapsen kanssa. (Virtanen ym. 2019, 13-15.) Oman

lapsuuden refleктоiminen auttaa tekemään tietoisempia valintoja kasvatustehtävässään. Toisinaan oma kasvatustapa on hyvin syvään juurtunut, eikä omaa kasvatustapaa osaa välttämättä muuttaa lapsen tarpeita vastaavaksi. Esimerkiksi vanhemman ja lapsen toisistaan poikkeavat temperamentit saattavat altistaa haastavalle käytökselle, sillä lapsi ei saa tarpeensa mukaista hoivaa. (Friis, Seppänen & Mannonen. 2006, 139). Vahvuus vanhempana heijastuu lapseen tai nuoreen luoden vakautta ja turvallisuuden tunnetta. Väkivaltaisen käyttäytymisen todennäköisyyttä lisää, jos lapselta puuttuvat varhaislapsuudessaan pysyvät ihmissuhteet tai mallit ihmissuhteista ovat epäsosiaalisia (Weizmann-Henelius 1997, 34). Väkivaltaisesti käyttäytyvä lapsi tai nuori saattaa kokea toisen henkilön uhkaavana, koska hänelle ei ole syntynyt huolehtivaa käsitystä aikuisesta (Salonen 2018, 13).

Hyvä itsetunto saattaa olla väkivaltakäyttäytymiseltä suojaava tekijä. Siksi erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren kasvatuksessa itsetunnon kehityksen tukemiseen kannattaa kiinnittää huomiota. Lapsi tai nuori saattaa tunnistaa erilaisuutensa, ja siksi hänen itsetuntonsa saattaa olla heikko. Hän saattaa kokea itseensä kohdistuvaa vihaa ja rangaista itseään. Lapsi tai nuori peilaa kokemuksiaan vanhempiinsa, joka näyttäytyy sitten väkivaltana heitä kohden. (Salonen 2018, 16.) Väkivaltaa saatetaan onnistua ehkäisemään tukemalla lasta tai nuorta rakentamaan hyvää itsetuntoa ja ongelmanratkaisukykyä. Elämän tulisi olla selkeää ja ennakoitavaa sisältäen yhteineiset rajat. (Joensuu 2016.) Lapsella on tarve kokea olevansa vanhemmilleen arvokas ja ainutlaatuinen. Muutoin arvottomuuden kokemus voi näyttäytyä tunteena, että koko maailma on häntä vastaan. (Värri 2008.) Kun lapsella tai nuorella on erityisintuen tarpeita, saattaa tunnesanojen ymmärtämisessä olla vaikeutta. Näin ollen lapsi muodostaa käsitystään itsestä sanattoman viestinnän kautta saaduista kokemuksista. (Virtanen ym. 2019, 13-15.) Tunnetaidot ovat opeteltavissa olevia asioita, joiden kehittäminen saattaa vähentää väkivaltaista käytöstä. Jos lapsen itsesäätelyssä on haasteita, on tärkeää, että hän saa johdonmukaista palautetta käyttäytymisestään, jonka myötä lapsi luo käsitystä itsestään. Aggressiivisuuden on todettu johtuvan osaltaan kokemuksesta, ettei hallitse tilannetta. Palautteen myötä myös hallinnan kokemusta voidaan vahvistaa. (Virtanen ym. 2019, 13-14.)

Kasvatuksessa saatetaan ajatella, että lapsen täytyy oppiakseen saada rangaistus huonosta käyttäytymisestään ja että lapselle tulee näyttää rajat. Kuitenkin lapsi oppii, kun toimitaan totutusta poikkeavasti parhaiten, ei rangaistuksista tai niillä pelottelusta. Lapsi, joka on toistuvasti kokenut epäonnistumista, oppii onnistuessaan. Virheistään oppiminen vaatii korkeampaa kehitystasoa kuin onnistumisten myötä oppiminen. Tulee myös pohtia, mikä on otollinen hetki antaa

lapselle tai nuorelle palautetta hänen käytöksestään, sillä tunnepitoisena hetkenä on vaikea ottaa kehittävää tietoa vastaan. (Virtanen ym. 2019, 7-8.) On myös muistettava, että aina ei ole tarpeen puhua lapsen haasteista, vaan toisinaan voidaan vahvistaa perheen hyvinvointia ja siten vähentää väkivaltatilanteita. Jokaisessa perheessä on myös vahvuuksia. On tärkeä huomioida vanhempien tarpeita ja jaksamista lisäten ja vahvistaen. Vanhemman hyvinvointi ja jaksaminen heijastuu arkitiedollakin ajatellen lapseen.

4.6 Väkiältä opittuna mallina

Sosiaalisen oppimisen teoriolla on selitetty kasvuolosuhteiden merkitystä lapsenväkivaltaan. Oppimisteoriassa väkivaltainen käytös nähdään opittuna toimintatapana, jossa lapsi on kokenut saavansa tahtonsa läpi toimimalla kyseisellä tavalla. Lapsen kokiessa, että väkiältä toimii ongelmia ratkaistessa, alkaa hän käyttää tätä tapaa. Väkivaltakäyttäytymistä vahvistaa arkipäiväistynyt väkivaltaviihde tai esimerkiksi kaveripiirissä. Malli oppimista tapahtuu sieltä missä lapsi tai nuori viettää aikaansa. (Joensuu 2016.) Kun elää väkivaltaisten tekojen vaikutuspiirissä, asenteet mukautuvat väkivaltamyönteisemmiksi sillä tavallisessa ei nähdä mitään väärää (Keränen 2008.) Ikätovereiden kohdistama kiusaaminen saattaa lisätä lapsen väkivaltaisuutta tai ikätovereiden väkivaltainen käytös. (Aronen & Lindberg 2016, 257.) Sosiaalisen oppimisen teorian mukaisesti perheväkivalta tai kuritusväkivalta saattaisi ennustaa lapsen tai nuoren väkivaltaisuutta. Kuritusväkivaltaa kokeneet kohdistavat äitejään kohtaan keskimääräistä enemmän väkivaltaa, yhtenäisestä kasvatuksen keinoista huolimatta. (Salonen 2018, 14.)

Toisinaan erityistä tukea tarvitsevat lapset ja nuoret koettavat hakea erilaisia tunteita tai huomiota vahingoittamalla itseään. Aina huomion hakeminen ei ole ollut itsessään tarkoitus, vaan opittua kun he huomaavat toimintansa ”huomioarvon”. (Matikainen 2018, 70.) Jos lapsi ei hyvin käyttäytyessään saa huomiota, saattaa huonoksi koettu käytös vahvistua (Aronen ym. 2016, 257). Positiivinen kasvatus ja hyvien hetkien huomiointi on tärkeää erityistä tukea tarvitsevan lapsen kasvatuksessa. Hyvän huomioiminen lapsessa ja onnistumisten huomaaminen vahvistaa lapsen kykyä oppia. Jokaisessa lapsessa on vahvuuksia ja omia mielenkiinnon kohteita. Vanhempien tukeminen positiiviseen kasvatukseen vaikuttaa myönteisesti myös lapseen. (Virtanen ym. 2019.) Kasvatuksessa on hyvä pitää kultaisena sääntönä, että vahvistat sitä mitä huomioit.

4.7 Aggressiokasvatus

Aggressiokasvatus on enimmäkseen perheen tehtävää. Väkivaltaisesti käyttäytyvää lasta tai nuorta tuetaan aikuisen ohjauksessa harjoittelemaan uusia sopivia keinoja haastaviin tilanteihin (Joensuu 2016). Aggressiokehityksen tukeminen on haastavien tunteiden tunnistamista, nimeämistä ja hallinnan opettelua ja harjoittelua. Aggressiokasvatus kuuluu jokaiselle, jotta lapsi tai nuori voi oppia toimimaan ilman väkivaltaa. (Cacciatore 2007, 54.) Raisa Cacciatore (2007) on kehittänyt Aggression portaat -opetusmateriaalin, jonka lähtöajatus on, että haasteellisten tunteiden käsittely on opittavissa. Oppimalla tunteiden hallinnan ja tunnistamisen keinoja on mahdollista ehkäistä väkivallantekoja. Materiaalin tarkoitus on ehkäistä väkivaltaa kouluissa ja opettaa tunneaitoja. Materiaali ei sinänsä kerro perheistä, eikä juuri erityistä tukea tarvitsevista lapsistakaan, mutta on joiltain osin sovellettavissa tähän opinnäytteeseen. Toki huomioiden, että erityistä tukea tarvitseva lapsi tai nuori etenee kasvussaan yksilöllisesti. (Cacciatore 2007.) Aggression portaat -opetusohjelman tavoite on väkivaltaa vastustava asennekasvatus. Aggressiokehitys on itsenäistymiseen liittyvää aggressiota itsenäistymiskasvussa. Se saattaa näyttäytyä ärtyisyytenä ja vihana vanhempia kohtaan aiheuttaen ristiriitoja perheessä. Tämä kehitys on yhteydessä tunnesäätelykehityksen kanssa, jolla lapsi tai nuori oppii säätelämään aggressiotaan. Aggressiokehitys on vaiheittain etenevää kasvua aggressionportaiden mukaisesti. (Cacciatore 2007, 88-92.) Aggression merkitys on vastata uhma- tai murrosiässä neuvottomuuteen, siirtymävaiheisiin ja turhautumiseen, joka liittyy vaiheittaiseen kasvuun. (Cacciatore 2007, 17.)

Aggression portaita on jaettuna kuuteen luokkaan ikävuosittain. Luokat kuvaavat lapsen tai nuoren erillisyyden ja itsenäisyyden tasoa. 1-3 vuotiaan aggressio usein liittyy vanhemman luotettavuuden testaamiseen, koska ilman tiivistä vuorovaikutusta vanhempansa kanssa lapsi ei pärjäisi. Lapsi saattaa kokeilla käyttäytymisensä vaikutuksia turvallisessa suhteessa. Lapsi tarvitsee rauhoittuakseen aikuisen tukea. (Cacciatore 2007, 92.) 4-6 vuotias lapsi oppii, että hän voi vaikuttaa itse omaan käytökseensä. Lapsi pyrkii saamaan paljon tietoa, joka esiintyy kyselykautena vanhemman opastaessa, selittäessä ja ohjatessa. Lapsi kaipaa ihailun kohteena olemista vanhemmaltaan. Roolileikeillä lapsi kokeilee paikkaansa ja ihmisten välisiä suhteita. Lapsi oppii myös ystävyysuhteissa riitelyä, sopimista ja vallan vaikutussuhteita. (Cacciatore 2007, 92.) 7-10-vuotiaalla on jo omatunto mutta hän kykenee salaamaan asioita. Samassa saattaa esiintyä valahtelua tai varastelua. Kaverisuhteiden merkitys kasvaa mutta toisaalta lapsi voi ottaa etäisyyttä ja haluta olla yksin. Lapsi ymmärtää vallan käyttämisen ja kiusaamisen

kaverisuhteissa. Arvostus kaverisuhteissa on tärkeää, joka voi esiintyä kilpailuvietin heräämisenä. (Cacciatore 2007, 93.) 11-14-vuotiaalle on tavanomaista hämmennys ja epävarmuus muuttuvassa kehossaan. Lapsi saattaa toisinaan haluta olla pieni, sitten taas nopeasti olla aikuinen. Epävarmuuden vastavoimana saattaa olla vallanhalua lievittäen haavoittuvuutta. Irrottautuminen vanhemmista näkyy korostuneina kaverisuhteina ikätovereiden kanssa. Tässä ikävaiheessa esiintyy rajojen rikkomista. (Cacciatore 2007, 93.) 13-17-vuotias kokee olevansa oma erityinen itsensä. Tämä saattaa näkyä vanhempien odotusten vastustamisena ja uhona heitä kohtaan. Kaveri porukat ovat tärkeitä turvankokemuksissa. (Cacciatore 2007, 93–94.) 16-25-vuotias vaatii itselleen tasa-arvoistakohtelua aikuisena. Suhdevanhempiin alkaa etäännyä, nähden haluna muuttaa omaan kotiin ja tulla toimeen omillaan. Kokemus omasta lapsen omaisuudesta saattaa ahdistaa. (Cacciatore 2007, 94.)

4.8 Lapsen tunnetaidot ja mentalisaatio

Keskushermoston normaali kehitys ja tunnetaidot kehittyvät ja kypsyvät aivokuoressa lapsena vuorovaikutuksen ja hoivan myötä. Hoiva ja vuorovaikutus ovat lapsen kehitykselle välttämättömiä. Muutoin henkilö saattaa toimia primitiivisten vaistojen pohjalta, osaamatta tulkita muiden käytöstä normaalisti. (Sinkkonen 2008.) Tavallisessa kehityksessä, psykologinen itse ja reflektiokyky alkaa kehittyä toisella ikävuodella. Lapsi oppii omassa tahdissaan havainnoimaan ja päättelämään tunteita itsessä ja toisessa sekä pettymysten käsittelykyky alkaa kehittyä. Kehityksen häiriintyessä kyvyttömyys käsitellä surun ja vihan tunteita saattaa muodostua väkivaltilanteiden osatekijäksi. (Salonen 2018, 13.) Haastavat tunteet aiheuttavat osalle lapsista ja nuorista vaikeutta ja niistä palautuminen vaatii vastapainokseen positiivisia tunnekokemuksia (Hintikka 2016, 30). ”Tunnetaitoja ovat muun muassa tunteiden tunnistaminen, nimeäminen, ilmaiseminen ja säätely ja ne liittyvät ihmisen omaan, tasapainoiseen tunneelämään ja sen tarkoituksenmukaiseen toimintaan.” (Hintikka 2016, 19).

Sosiaalisessa kanssakäymisessä tarvitsemme mentalisaatiota, eli näkökulman vaihtamisen taitoa. Näkökulman vaihtamisen taitoa on nähdä, miten toinen ihminen kokee ja tuntee sekä miten tämä vaikuttaa hänen toimintaansa. Kyvyn myötä ihminen näkee myös omalle toiminnalleen vaihtoehtoja. Lapsen tai nuoren mentalisaatiokykyä voidaan vahvistaa opettelemalla säätelämään tunnekuohuja itsesäätelyn keinoin. Mentalisaation vahvistuessa hän oppii ymmärtämään

kieltojen merkityksen. (Virtanen ym. 2019, 18.) Toiminnan ohjauksen taidot ovat tärkeitä ehkäisemään väkivaltaa, sillä niiden avulla saatetaan estää toimimasta yllykkeiden mukaan. Toiminnan ohjaus tarkoittaa kykyä asettaa tavoitteita, suunnitella ja seurata toimintaansa, kohdistaa ja ylläpitää tarkkaavaisuutta, kykyä noudattaa ohjeita, tehdä useampia asioita samanaikaisesti, kyky vaihtaa toimintaa joustavasti ja arvioida omaa työskentelyä. (Hintikka 2016, 38.)

5 PERHEEN KOKEMUKSET JA SELVIITYMISKEINOT

5.1 Erityistä tukea tarvitsevan lapsenväkivalta perheen kokemana.

Väkivaltatilanteet loukkaavat perusoikeutta koskemattomuuteen (Matikainen 2018, 21). Vanhemman kohtaama lapsen väkivalta lapsen poikkeaa perheväkivallan muodoista, kuten parisuhdeväkivallasta. Vanhempi kokee vastuuta lapsestaan ja tämän käytöksestä. Ammattilaisena on hyvä tunnistaa vanhempien ja sisaruksien kokema väkivalta tai sen mahdollisuus perheen hyvinvointia uhkaavana tekijänä, jotta perhettä voidaan auttaa heidän yksilöllisessä tilanteessaan (Salonen 2018, 2). Tuki koko perheelle on merkityksellistä, jotta erityistä tukea tarvitseva lapsi voi elää luonnollisessa ympäristössä ja vanhemmat kykenevät hoitamaan kasvatustasapainonsa sekä sisarusten tasapainoinen kasvu toteutuu. Vanhempien väsyminen tilanteessaan saattaa johtaa toissijaiseen ratkaisuun sijoittaa lapsi kodin ulkopuolelle. (Salonen 2018, 3.)

Väkivalta tilanteiden toistuminen aiheuttaa vanhempien kuormittuneisuutta koska saatetaan palautumatta olla stressiä tuottavassa varautuneessa tilanteessa pitkään. Lapsen tai nuoren väkivalta vaikuttaa vanhempien fyysiseen ja henkiseen hyvinvointiin, perhe-elämään ja koko perheen sosiaaliseen elämään. (Salonen 2018, 46-47.) Väkivalta aiheuttaa vanhemmissa ”itkuisuutta, herkkyyttä, ahdistusta, masennusta, toivottomuutta, väsymystä, uupumusta ja pitkäaikaisia katkeruuden tunteita,” sekä traumatisoitumista. He saattavat kokea jatkuvaa väsymystä, jolla on vaikutusta laajasti koko elämään. Vanhemmat kokivat haasteita nukkumisessa. Myös työkyvyn koettiin heikentyneen. Väkivalta vaikuttaa itsetuntoon ja käsitykseen itsestä ihmisenä. Väkivalta usein pitkään jatkuessaan saattaa muuttaa kokijansa persoonallisuutta pysyvästi. Vanhemmat kokevat paljon syyllisyyttä omasta tilanteestaan. Väkivalta on traumatisoivaa, oli se tahallista tai tahatonta. (Salonen 2018, 46-48.) Lapsen väkivalta nostattaa häpeää joka saattaa rajoittaa perheen elämää (Virtanen ym. 2019, 25). Traumatisoitumisesta näkyy ”keskittymiskyvyn vaikeuksina, muistikatkoksina, tunteiden säätelyn haasteina, vaikeutena impulssi kontrollissa, minäkäsityksen muuttumisena, toisiin suhtautumisen muutoksena ja epätoivona” (Salonen 2018, 17).

Uhriutumisen väkivallan kohde mieltää itsensä voimattomana uhrina tapahtumien kulussa. Uhriutumisen prosessi syvenee väkivallan kokijan syyllisyyden tunteiden myötä, hän saattaa

kokea ansaitsevansa huonon kohtelun, koska kokee esimerkiksi provosoimalla aiheuttaneensa väkivallan. (Salonen 2018. 17.)

5.2 Väkivaltatilanteen seuraukset

Ihmiset reagoivat eri tavoin aggressiivisuutta kohdatessaan. Pelkoreaktio heikentää toimintakykyä kapeuttaen ajattelua, heikentäen havainnointikykyä ja lamauttaen. Pelko saattaa estää näkemästä tilanteeseen ratkaisua ja vuorovaikutus on haastavaa. Pelon hallitseminen ja käsittely alkaa tunteiden tiedostamisesta. Käsittelemätön pelko saattaa voi johtaa fyysisiin oireisiin kuten ahdistukseen ja pahanolon tunteeseen. Aggressiivisuus nostattaa ärtymyksen suuttumuksen ja vihan tunteita. Jos kielteisten tunteiden kohtaaminen koetaan liian haastavaksi, rajojen asettaminen on mahdotonta. (Weizmann-Henelius 1997, 96-101.)

Traumatisoituminen voi tapahtua yhden tapahtuman aiheuttamana tai pidemmällä aikavälillä syntyvää traumatisoitumista. (Saari 2000, 365.) Traumaattisen kriisin vaiheet ovat shokki-, reaktio-, - käsittely ja uudelleen orientoitumisen vaihe (Saari 2000, 42-68). Traumaattisen tapahtuman jälkeen ihminen tulee tietoiseksi omasta haavoittuvuudestaan, maailmankuva ja elämäkatsomus muuttuvat sekä elämänarvot muuttuvat (Saari 200, 25-27). Traumaattinen kriisi käsittelemättömänä saattaa vaikuttaa henkilössä katkeruutena, kostonhaluna ja vihana. Myös traumaattisen tapahtuman käsittely vie paljon voimavaroja (Saari 2000, 94-95). Trauma saattaa olla kuin kahle, joka estää elämästä tai valitsemasta vapaasti sekä vaikuttaen siihen, kuinka puhuu itselleen. (Saari 2000, 318-319.) Posttraumaattisella (PTSD) stressihäiriöllä tarkoitetaan reaktiovaiheeseen liittyvien voimakkaiden tunteiden kokemista toistuvasti. Väkivallankokija saattaa alkaa vältellä tapahtumaan yhdistämiään tekijöitä. Keho reagoi vireystilan vaihteluiin, valmiustilassa olemisena ja sairastavuutena. Oirehdinta voi alkaa pian tapahtuman jälkeen tai vasta myöhemmin. (Saari 2000, 77-79.) Eheytyminen toteutuu, kun tapahtumat hyväksytään osaksi elämänhistoriaa kaikessa epäoikeudenmukaisuudessaankin. Joskus väkivaltaa kokenut ei kykene eheytymisprosessiin vaan toistuvasti etsitään tilanteeseen syyllisiä olettaen tämän toiminnan parantavan omaa tilannetta. (Saari 2000, 81.)

5.3 Perheen vahvuudet ja selviytymiskeinot arjessa

Sopeutuminen erityistä tukea tarvitsevan lapsen vanhemmuuteen haasteineen vie aina voimavaroja sekä vaatii olemassa olevien tukiverkkojen hyödyntämistä. Henkilökohtaiset selviyty-

misvoimavarat ovat kaikkea sitä, millä ihminen vähentää stressiä, kuten omat asenteet tai harrastukset. Ihmistenvälisiä voimavaroja ovat mm. hyvä suhde puolisoon tai perheeseen, ympäristön tukea ja sosiaalista elämää. Organisatorisia ja yhteisöllisiä voimavaroja ovat esimerkiksi sosiaali- ja kulttuuripalvelut tai muut käytettävissä olevat palvelun ja tuen muodot. Hyvät henkilökohtaiset voimavarat mahdollistavat muiden voimavarojen käyttämistä. Sopeutumista edistää tulevaisuuteen suuntautunut asenne sekä kyky hyvään vuorovaikutukseen toisten kanssa, joka auttaa muodostamaan tukiverkoston. Selviytyminen on helpompaa, jos kykenee pyytämään apua ja vastaanottaa tukea. (Pettinen 2019, 29-30.) Väkivalta tilanteista selviytymiskeinot voidaan jakaa tunne- ja ongelmasuuntautuisiin keinoihin. Tunnesuuntautuneina keinoja ovat ”selittäminen, sivuuttaminen, minimointi, etäännyttäminen, itsensä syyllistäminen, itsensä kontrollointi väkivallan välttämiseksi, positiivinen uudelleen arviointi, rationalisointi ja väistämiskäyttäytyminen”. Ongelmasuuntautuneita keinoja ovat esimerkiksi ”tiedon hankinta, rajojen asettaminen ja pakeneminen”. (Ojuri 2004, 134-156.)

Vanhempien jaksamista tukee, jos heillä on kykyä tukea toisiaan. Kun toinen väsyy, toinen ottaa vastuuta enemmän. (Niemi 2015, 64-70.) Vahva parisuhde luo edellytyksiä koko perheen hyvinvoinnille. Vanhempien parisuhdetta helpottaa, jos he ymmärtävät toisensa erilaista tapaa selviytyä haastavissa tilanteissa. Toisen tapa selviytyä haasteista voi olla itselle vieras, jolloin puoliset eivät kohtaa toisiaan. Lyhytkin kahdenkeskeinen parisuhde-aika voi olla tärkeää haastavassa tilanteessa. Joka tapauksessa töitä suhteen eteen on tehtävä tietoisesti lapsen tilanteen ollessa haastava. (Pettinen 2019, 5-14.)

Keinojen löytyminen haastaviin tilanteisiin tukee perheiden selviytymistä. Usein struktuurin noudattamisen koetaan usein helpottavan arkea, vaikka toisaalta struktuurien noudattaminen jatkuvasti myös koetaan kuluttavaksi. Struktuuri kuvin ja kirjoitettuna luovat lapselle tai nuorelle turvaa ja siten ennaltaehkäisee väkivaltaa. Haasteelliseen tilanteeseen varaudutaan ennakkoon tilanteen läpikäymisellä suunnitellen ja harjoitellen. Perheissä koetaan usein hyväksi sopia, miten lapselle haastaviin tilanteisiin puututaan ennakkoon. (Niemi 2015, 58-64.)

Perheissä arjesta pyritään poistamaan stressaavien tilanteiden aiheuttajia, kuten jumiutumista aiheuttavat aktiviteetit mm. tietokonepelit. Toisaalta mielekäs tekeminen saattaa ennaltaehkäistä haastavia tilanteita. On myös tiedostettava, että haastavia tilanteita elämässä tulee eteen, eikä niiden välttäminen aina onnistu. Siksi tilanteissa voidaan pyrkiä myös siedättämiseen,

lapsen tai nuorentilanteen ollessa rahallinen. (Nieminen 2015, 58-64.) Johdonmukaisuus on erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tärkeää. Joskus raivoaminen ja huutaminen voidaan jättää huomiotta, jotta lapsi pääsi purkamaan huonoa oloaan. Haastavan käyttäytymisen vähentämisessä on tärkeää positiivinen palaute. Kielteisen palautteen kierre on tärkeää lopettaa. (Nieminen 2015, 58-64.) Kommunikaatiotaitojen kehittäminen on tärkeää, sillä joidenkin kohdalla kommunikaatio taitojen kehittyminen auttaa vähentämään aggressiota, kun kyky ilmaista tunteita kehittyy. Tilanteisiin oli helpompi puuttua, kun niistä voitiin keskustella kommunikointikeinojen karttuessa. (Nieminen 2015, 58-64.)

Vanhempien kokemusten, kasvun, itseluottamuksen ja tietämys lisääntyminen ajan myötä auttaa selviytymään haasteita kohdatessa. Myös oman lapsen tunteminen auttaa arjessa, koska tilanteita osataan ennakoida paremmin. Tärkeää perheessä on käytösoireen erottaminen lapsesta itsestään, sillä lapsessa on paljon muitakin piirteitä. Lapsi tuli hyväksyä itsenään, väkivalta käyttäytymistä ei. (Niemen 2015, 64-70.)

Vanhemman ollessa kuormittunut hänen on vaikea reflektoida omaa ja lapsen käyttäytymistä, jolloin näkökulman vaihtamisen taito on haastavaa. Vanhempaa voidaan tukea reflektioon, jolloin hän ymmärtää lapsensa käyttäytymiseen vaikuttavia syitä paremmin. (Virtanen ym. 2019, 18-19.) Vanhemman hyvät tunnetaidot voivat olla ennaltaehkäisevä tekijä väkivallassa, mutta myös kyvystä käsitellä tilanteita jälkikäteen on hyötyä lapsen oppimiselle. Vanhemman tunnetaitoihin kuuluu muun muassa sietää sekä omat että lapsen negatiiviset tunteet. Nämä taidot tulevat esiin vaikkapa rajojen asettamisessa tai lapsen rauhoittamisessa. Tunnetaitoihin kuuluu tunteidensa hyväksyminen sekä ymmärrys, että kyky säädellä niiden ilmaisua sosiaalisesti hyväksytyllä tavalla. (Virtanen ym. 2019, 17.)

Väkivaltaa kokeneiden kanssa työskennellessä on tärkeää asiakkaan voimaantumisen kokemus. Voimaantuminen on henkilön sisäinen yksilöllinen prosessi, joka kuitenkin syntyy vuorovaikutuksessa toisen henkilön kanssa. Voimaantuminen on tärkeää psykososiaalisessa auttamistyössä asiakkaan ollessa voimiansa ääri rajoilla. Asiakasta tuetaan löytämään vahvuuksiaan ja kuuntelemaan tarpeitaan sekä löytämään vastauksia haasteisiinsa niiden kautta. Löytyneiden voimavarojen myötä asiakkaan elämänhallinta kasvaa. Ihminen saavuttaa koherenssin tunteen, joka koostuu ymmärrettävyydestä, hallittavuudesta, mielekkyydestä sekä yleisesti tyytyväisyydestä elämään. (Friis ym. 2006.)

5.4 Lapsen tai nuoren väkivallan vaikutukset perheen arjessa

Lapselle saattaa olla vaikea löytää avustavia esimerkiksi henkilöitä tai terapiapaikkaa koska työskentely lapsen kanssa on haastavaa. Tämä ongelma hidastaa lapsen tarvitseman avunsaantia, josta seuraa kuntoutumisen ja oppimisen hidastumista. Joskus lapsi ei voi mennä edes kouluun. Lapsen jäädessä paitsi tarvitsemastaan tuesta, hänen mahdollisuutensa elämässään kaivetaan entisestään johtaen syrjäyttäviin prosesseihin. Haastavasti käyttäytyvät lapset jäävät usein ilman ystäviä ja heillä saattaa olla hyvin vähän sosiaalisia kontakteja. Lasta tai nuorta saatetaan kiusata koulussa käytöksen vuoksi tai muut lapset karttelevat häntä. Mitä lyhyempi haastavan käytöksen jakso elämässä on, sitä pienemmäksi jäävät sen syrjäyttävät vaikutukset lapsen elämässä. (Nieminen 2015, 34-39.) Haastavasta käyttäytymisestä johtuvat seuraukset saattavat pahentaa haastavaa käyttäytymistä edelleen. Haastava käyttäytyminen usein johtuu kuormituksesta, mutta ahdistuksen myötä tilanteiden jälkeen lapsi tai nuori kuormittui entisestään pohtiessaan tilannetta. Tämä saattaa johtaa kierteen omaiseen tilanteeseen. (Nieminen 2015, 34-39.)

Perheen ja lapsen ongelmia voi olla ulkopuolisen vaikea ymmärtää, joka näkyy perheen saamassa palautteessa ympäristöltä. Saatetaan kokea, ettei yhteistä ollut ihmisten kanssa, joilla ei ollut mitään kosketuspintaa perheen kokemaan. Vanhemmat myös väsyvät selittämään lapsen tilannetta tuttaville. Toisaalta perheen kanssa ei olla tekemisissä, koska on liian raskasta kohdata perheen tilanne. Lapsi tai nuori ja koko perhe saattaa leimautua erilaiseksi nähden vain lapsen tai nuoren väkivaltakäyttäytyminen. Vanhemmat saattavat kokea, että heidän lapsensa käytöksen vuoksi heidän kykyjään vanhempana arvioitiin ja arvosteltiin. (Nieminen 2015 40-57.) Arjessa saatetaan välttää yllätyksiä ja arki saattaa olla kovin aikataulutettua ja strukturoitua vaikuttaen koko perheeseen. Esimerkiksi yhteiset harrastukset ja matkustaminen saattoi olla perheen tilanteen vuoksi vaikeaa. Myös kaikkea mikä erityislasta ärsyttää, voidaan joutua välttelemään kuten meteliä yms. Tunnekuormitus, esimerkiksi vihaisuuden kohtaaminen uuvuttaa vanhempia. Myös vanhempien parisuhde-elämään tai kumppanin löytymiseen vaikuttaa lapsen haastava käytös. Yhteistä aikaa ei juuri ole lasta tai nuorta tulee valvoa tauotta. (Nieminen 2015 40-57.) Arki myös muuttuu jatkuvasti, kun on sopeuduttu yhteen asiaan, kulman takana onkin uusia tilanteita. Tärkeää on oppia nauttimaan pienistä arjen hetkistä. Oma hyvinvointia kannattaa hoitaa tilanteen salliessa. Väsymys ja masennus saattavat tulla esille, pahimman

kuormituksen väistytyä. (Pettinen 2019, 32-33.) Toisaalta kokemus selviytymisestä haastavista tilanteista saattaa lopulta saada myös positiivisia sävyjä henkisen kasvun myötä (Nieminen 2015, 34-39).

6 TUTKIMUSMENETELMÄT JA TOTEUTUS

6.1 Tutkimuskysymys

Ensimmäisenä opinnäytteen tavoitteena on kartoittaa vertaistoimijuutta Kun lapsi satuttaa hankkeessa, miten vertaistoimijavalmennus koettiin osana omaa eheytymistä, minkälaista tukea he toivoivat saavansa tulevassa tehtävässään vertaistoimijana vertaistuessa sekä minkälaisia merkityksiä he antoivat vertaistoimijuudelle. Toisena tutkimuksen tavoitteina on lisätä ymmärrystä erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren tuomasta väkivallasta ilmiönä, kehittää tämän tiedon perusteella kokemustoimijuuteen perustuvaa vertaistukea ja kartoittaa kohderyhmän tuen tarpeita ylipäätään.

Opinnäytetyö on kulkenut Kun lapsi satuttaa -hankkeen ohessa ja siinä on tapahtunut niin kutsuttua elämistä, sen mukaan kun hanke on edennyt. Alkuperäinen tarkoitukseni oli tutkia, voidaanko vertaistoimijoiden antamalla vertaistuella tukea perheitä, joissa esiintyy erityistä tukea tarvitsevien lasten väkivaltaa. Opinnäytetyöni eteni kuitenkin eriävässä aikataulussa kuin hanke, eikä tästä ollut saatavissa vielä tuloksia. Näin ollen tutkimuskysymys tuli muokata uudelleen. Tutkimuskysymyksen kirkastuminen vei aikansa, ja sai lopullisen muotoilunsa reflektoiden teoriaosuuden ja aineiston kanssa. 1. Miten tulevat vertaistoimijat kokivat vertaistoimijuuden merkityksen? 2. Minkälaista tukea ne perheet tarvitsevat, joissa esiintyy erityistä tukea tarvitsevan lapsen väkivaltaa?

6.2 Tutkimusmenetelmät ja tutkimusote

Tämä opinnäyte sijoittuu laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen sateenvarjokäsitem alle. Laadullisessa menetelmäsuuntauksessa, tutkimuskysymykseen vastaan laadun, ominaisuuksien ja merkitysten ymmärryksen kautta (Ryynänen & Rannikko 2021, johdanto.)

Tämän opinnäytetyön aineistonkeruumenetelmä oli työpaja. Työpajassa tieto syntyy yhteisen kokemuksen myötä suodattuen tukijan läpi luoden uutta tietoa. Tässä tutkimustavassa en opinnäytetyön tekijänä en ottanut tiedon hallitsijan tai antajan roolia, vaan tieto on osallistujilla tai se muodostuu yhteisen dialogin myötä. Työpaja on menetelmänä osallistava tai osallistuva. Sopimuksellinen osallistaminen sopii kuvaamaan tilannetta, sillä kutsuin osallistuvat henkilöt suunnitelmani mukaan tuottamaan tietoa yhdessä. Tässä opinnäytetyössä vahvistaa osallistuvien ääntä ja kokemusta tulla kuulluksi vähentäen marginaalissa olemisen kokemusta. (Ryyänen ym. 2021, johdanto.)

Työpajamenetelmässä painottuu tiedonvaihto ja -keruu. Työpajan toteutustapoja on monia ja työpajamenetelmänä voi sisältää useita osa-menetelmiä. Menetelmä sopi hyvin tähän opinnäytetyöhön, koska työpajassa voidaan käydä laajojakin aihealueita ja ne mahdollistavat orientoitumisen aiheen eri näkökulmiin ja osa-alueisiin. Työpaja on yhteistoiminnallinen menetelmä, jossa osallistujat työskentelevät ohjatusti pienryhmissä. (Haukijärvi, Kangas, Knuutila, Leino-richert & Teirasvuo 2014, 37-53.)

Työpajan voi toteuttaa monin eri tavoin ja siihen voidaan sisällyttää mm. taidelähtöisiä menetelmiä, ryhmähaastatteluita tai erilaisia ryhmätyöskentelyn menetelmiä. Työpajamenetelmä on osallistavaa yhdessä työskentelyä tavoitteellisesti jonkin asian tiedontuottamiseksi, kehittämiseksi tai ratkaisemiseksi. Työpaja on usein useamman eri menetelmän kokonaisuus, joka tiedonkeruumenetelmänä saattaa sisältää hyvin erilaisia toimintoja, joten se itsessään ei juuri kerro paljoa opinnäytetyöstä, joten avaan sitä hieman lisää seuraavassa kappaleessa. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Työpaja on tilanteen mukaan joustava menetelmä, sillä tehtävien paikkaa voidaan vaihtaa työpajan aikana. Työpajamenetelmänä olisi mahdollistanut esitiedon antamista osallistujalle, jotta he olisivat voineet syventyä asiaan ennakkoon. Tälle en itse nähnyt tarvetta. (Tuomi ym. 2018.) Yhteistä osallistavissa menetelmissä on tutkimukseen osallistuvien tiedon arvostus ja ymmärrys siitä, että jokaiseen asiaan on useita näkökulmia. Ajatellaan, että asian eri puolet tulevat näkyviin parhaiten ryhmässä. Tutkijalla on kunnioitus tutkittavien tietämystä ja osaamista kohtaan. Tutkija on tullut oppiakseen kehittämisen tai opettamisen sijaan sekä toimimaan fasilitoijana. (Tuomi ym. 2004, 83-86.)

6.2 Työpajan toteutus

Työpaja järjestettiin 23.11.2021 kello 17.30–20.00 Tampereella Tulppaanitalolla, jossa sijaitsee Kehitysvammaisten palvelusäätiön käytössä olevia tiloja. Työpajassa oli mukana kaikki viisi Kun lapsi satuttaa – hankkeen vertaistoimijavalmennuksen osallistunutta henkilöä. Valitsin työpajan menetelmäksi, koska työpaja tuki Kun lapsi satuttaa -hankkeen työtä ja jatkoi hyvin kokemustoimijakoulutusta. Ryhmä ei ollut tavannut toisiaan aikaisemmin muuten kuin verkkovälitteisesti, mutta he silti tunsivat toisensa jo hyvin. Työpajan jälkeen heidän on varmasti jatkossa helpompi tehdä yhteistyötä ja olla toisilleen tukena yhteisen kokemuksen myötä. Työpajassa mukana olleet henkilöt olivat ryhmä, joiden työn tukemiseksi jatkossakin olisi tärkeää järjestää yhteisiä kohtaamisia.

Omassa opinnäytetyössä oli mukana strukturoidun haastattelun piirteitä toiminnallisesti toteutettuna. Opinnäytetyön haastattelumaisuus näkyy niin, että tuloksiin vaikuttivat myös keskustelut, joita työpajassa käytiin. Havainnointi vaikutti työpajan kulkuun, mutta sinänsä se ei tuottanut opinnäytetyössä tuloksia. Vaikka työpajan kulku on strukturoitua, huomioin havainnoinnilla osallistujien jaksamista ja sopivaa etenemistä. Tarkoitus oli, että työpaja pysyy kaikille mukavana rankasta aihepiiristään huolimatta, josta opinnäytetyöntekijänä koin vastuuta. Tällä seikalla oli opinnäytetyön tuloksiin merkitys siinä mielessä, että osa tehtävistä valikoitui pois, jotta työpaja pysyi kiireettömänä ja mukavana kohtaamisena. Työpaja menetelmänä elää ainutkertaisessa hetkessä, sisältäen tutkijan ja osallistujien välisen dialogin sekä myös osallistujien välistä dialogia. Työpajaa ei voida täysin samanlaisena toistaa toisessa ympäristössä. Koska työpaja on hetkessä elävä tapahtuma, sen tapahtumia tai tuloksia ei voida myöskään ennakoita täysin ennakoita. Työpajassa roolini oli osaltaan fasilitoiva, osaltaan pyrin sivusta seuraamaan antaen osallistujille tilaa tutkimusmateriaalin tuottamisessa. Toisaalta pyrin mahdollistamaan työpajaan osallistujien keskinäistä vuorovaikutusta sekä kuulluksi tulemista. Oman roolini asettamisessa pidin tärkeänä saada esille hiljaista tietoa, jota osallistujilla oli. Tässä tutkimuksessa teimme tehtäviä, joista tutkimusaineistoksi syntyi konkreettisia tuotoksia ryhmätöiden tuloksena. Lisäksi osa tehtävistä oli muodoltaan haastatteluja, joka oli muotoiltu toiminnalliseen muotoon.

6.2 Oppimiskahvila

Oppimiskahvila eli learnign cafee on ideoinnin ja oivalluttamisen työkalu. Se perustuu yhteistoiminnalliseen keskusteluun sekä tiedonluomiseen ja jakamiseen. Menetelmässä on tärkeää yhteisen keskustelun myötä luoda yhteistä ymmärrystä sovitusta aiheesta. Menetelmässä pyritään keskustelun ja tiedon jakamisen myötä konsensukseen. Oppimiskahvilassa jakaannutaan pienryhmiin pöytäkunnittain. Omassa opinnäytetyössä ryhmiksi muotoutui yksi kahden hengen ja yksi kolmen hengen ryhmä. Käsiteltäviä asioita on yhtä monta kuin pöytäkuntiakin. Pöytäkunnat vaihtavat paikkaa jakaen edellisen ryhmän pohdintoja ja vieden niitä eteenpäin. Tehtävät koostetaan pöydässä olevalle yhteiselle fläppipaperille. Käytin omassa opinnäytetyössä ison paperin lisäksi kyniä, tusseja ja post it- lappuja. Kysymykset heijastettiin opinnäytetyössäni seinälle ja lisäksi kävin ne ryhmien kanssa suullisesti läpi. Pohdittavat asiat olin suunnitellut etukäteen ja kirjannut ne Powerpointille. Osallistujat jakaantuivat ryhmiin itsenäisesti. Yleisesti menetelmässä valitaan puheenjohtaja tai kirjuri, joka pysyy koko prosessin ajan omassa pöydässään. Näin ei opinnäytetyössä toimittu, sillä ryhmäkoko oli muutoinkin pieni. Ohjeistin keskustelua vain kysymyksiä tarkentaen. Yhteen tehtävään käytettiin aikaa noin 10-15 minuuttia kunnes pöytäkunnat vaihtoivat paikkaa. Vaihto tehtiin vain kerran. Oppimiskahvila menetelmässä samaan tehtävään voisi sama pöytäryhmä palata useamminkin, mutta aikataulullisesti en katsonut sitä tärkeäksi. Lopuksi työt käydään läpi. (Terveysten ja hyvinvoinninlaitos 2022.) Oppimiskahvila on yksinkertainen menetelmä, jossa keskitytään ongelmien tai kysymysten ratkaisuun. Ohjaaja pohtii oppimiskahvilan tavoitteet ja aiheen sekä koonnut kysymyksiä, teemoja ja näkökulmia ennakkoon. Hyvänä puolena on, että teoria kietoutuu yhteen käytännön kanssa sekä aiheen käsittely laajasti ja syvällisesti. Työskentely on tehokasta ryhmätyöskentelyä, jossa oppiminen muilta ryhmäläisiltä mahdollistuu. Ryhmätöiden tulokset voivat sisältää visuaalisia elementtejä. Riskinä oli, että ilman pöydän puheenjohtajaa ajatusten ja ideoiden kokoaminen hankalaa. Keskustelu saatetaan eksyä käymään muusta kuin aiheesta. Raskasta, joten tauot ja eri tyyppisten tehtävien tekeminen vuoron perää auttaa jaksamaan. (Haukijärvi ym. 2014, 37-53.) Opinnäytetyön materiaaliksi jäivät kootut fläppipaperit. Tällä menetelmällä kysyimme seuraavia asioita; Minkälaista tukea itse sait erityislapsen vanhempana? Minkälaisista palveluista olisit tarvinnut omassa perheessäsi tilanteen ollessa akuutti? Millainen tuki oli perheen tilanteessa hyödyllisintä? Miten koet, että perheenne on kohdattu palveluissa? Mitä koet/toivot

kokemustoimijuuden antavan sinulle? Mitä kokemustoimijana haluat antaa perheille? Minkälaisia vahvuuksia kokemustoimija koulutus antoi? Mitä opit? Jäikö jokin näkökulma käsittelemättä kokemusvalmennus koulutuksessa?

6.2 Ideointipuu

Selviytymisenpuu ja hallinnanpuu tehtävät tehtiin soveltaen brainstorming tree eli ideointipuu menetelmää. Visualisointi auttaa hahmottamaan asiaa ideoinnin aikana eri näkökulmista. Se on helppo ja nopea työtapa, joka herättää keskustelua ja tuottaa aiheesta kokonaiskuvan. (Haukijärvi ym. 2014, 18 – 22.) Ideointipuu toimii parhaiten kun ideointi tehdään puun muotoon. Ideointi puuta käytetään välineenä löytää uusia ajatuksia, ideoita tai näkökulmia pohdittavaan aiheeseen. Menetelmällä etsitään ratkaisua ongelmaan tai kehitetään uusia menetelmiä jonkin asian tekemiseen tai toimintaa. En rajannut aihetta kovin tarkasti vaan oli vain yksi aihe, mahdollisuus oli jakaa puun oksiin valmiiksi eri tyyppisiä vastauksia, mutta koin että se olisi rajoittanut osallistujien ajattelua. Nopea ja helppo, leikkisä, kokonaiskuva hahmottuu, herättää keskustelua, yksilön vapaus ideoida yhdistyy ryhmästä saatuihin mielipiteisiin. (Haukijärvi ym. 2014, 18-25.) Aiheen esittelyn jälkeen jokainen kävi vuorollaan laittamassa ajatuksensa postit lapulla taululle piirrettyyn puuhun muodostaen sen lehdet. Vastauksia muodostettiin ensin itsenäisesti ja sitten täydennettiin mitä koettiin puuttuvaksi. Työskentelyä jatkettiin, kunnes uusia ajatuksia ei enää syntynyt. Menetelmässä tärkeää oli tuottaa vapaasti niin monta asiaa, kun vain mieleen tuli. Jokainen asia oli yhtä hyvä ja tärkeä eikä niitä sinänsä arvioitu tai arvosteltu. Lopussa tehtävästä käytiin lyhyt keskustelu. Menetelmä kannusti vilkkaaseen keskusteluun ja kaikki osallistujat saivat ajatuksiaan esille. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2022.) Opinnäytetyöhön materiaaliksi jäivät postit laput sekä kuvat puusta, jolloin saatoin rakentaa puun uudelleen analysointia varten. Tällä menetelmällä käsiteltiin seuraavat kysymykset: Millä keinoin yrititte hallita perheessänne lapsen väkivalta käyttäytymistä? Mitä selviytymiskeinoja olen käyttänyt henkilökohtaisesti, kun tilanne lapsen väkivaltakäyttäytymisen kanssa on ollut hankala?

6.2 Monivalintatehtävät janalla

Niissä kohdin, joissa tutkittavasta asiasta oli muodostettavissa selkeä kysymys, käytin haastattelun omaista menetelmää. Menetelmä oli haastattelun omainen, koska oli mahdollista suullisesti toistaa kysymys, tai keskustella kysymyksestä, oikaista väärin ymmärryksiä, selventää yms. (Tuomi ym. 2004, 73-80.) Monivalintakysymykset suoritettiin siirtymällä janalle omaa mielipidettä vastaavaan kohtaan. Lattialle oli piirretty jana, jota jakoivat täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, ei samaa eikä erimieltä jokseenkin erimieltä ja täysin erimieltä kohtia osoittavat paperit. Mahdollisuus oli olla myös vastaamatta poistumalla janan sivuun osoittaen en halua tai kykene vastaamaan mielipidettä. Jokaisen mielipidettä vastaava kohta kirjattiin ylös ruutupaperille rastina, josta voitiin laskea tulos. Tällä menetelmällä kysyttiin seuraavia asioita; Väkivallan lapsen/nuoren väkivaltakäyttäytymisen ennaltaehkäisyn kannalta on tärkeää tunnistaa väkivallan syitä? Lapsen tunnetaitojen harjoittelulla voidaan vähentää lapsen/nuoren väkivaltakäyttäytymistä? Vanhempien tunnetaitojen harjoittelulla voidaan vaikuttaa lapsen väkivaltakäyttäytymiseen? Jatkuvan väsymys on heikentänyt toimintakykyäni lapseni tilanteen ollessa akuutti? Vertaistoimija valmennus antoi minulle erittäin hyvät eväät toimia kokemusvalmentajana? Vertaistoimija valmennus on ollut eheyttävä/vahvistava kokemus? (Tuomi ym. 2004, 73-80.)

6.2 Kuvakorttit

Lisäksi käytin kerro kuvasta kortti menetelmää tehtäviin orientoitumiseksi, puheenvuoron ottamisiin helpottamiseksi ja lisätäkseen omaa ymmärrystä aihepiiristä. Nämä tehtävät olivat sinänsä tärkeitä, vaikka ne eivät tuottaneet opinnäytetyöhön sinänsä hyödynnettävää materiaalia. Menetelmää olisi voinut käyttää opinnäytetyön materiaaliksi, jos tehtävästä olisi ollut nauhoite. Pysyin kuitenkin alkuperäisessä suunnitelmassa, ja jätin kaiken tallentamisen ja tekniikan minimissään pitäen tilaisuuden luontevana. Tällä menetelmällä käsittelimme kahta eri teemaa Valitse kuva, joka kertoo jotain kokemustoimijuudesta? Valitse kuva, joka kertoo erityislapsen vanhemmuudesta. Miksi valitsit kuvan ja mitä se kertoo?

6.3 Tutkimuksen kohderyhmä

Vertaistoimijat ovat vanhempia, joiden erityislapsi tai -nuori on käyttäytynyt väkivaltaisesti. Tilanteesta on päästy yli ja nyt he ovat valmiita auttamaan muita perheitä. Vertaistoimija luo näköaloja ja toivoa tulevaisuuteen. Hän on vertaistuki ja kannustaja, jonka kanssa perhetilanteeseen voi löytyä uusia voimavaroja. Lisäksi vertaistoimijaa tarvitaan asenteiden muuttamiseen ja ymmärryksen lisäämiseen aiheen ympärillä.

Työpajaan osallistuivat Kun lapsi satuttaa hankkeen vertaistoimija valmennukseen osallistuneet viisi henkilöä. Valmennus ajoittui maaliskuusta heinäkuuhun 2021. Vertaistoimijoita tutkittaessa he edustivat kaikkia juuri tämän koulutuksen läpikäyneitä henkilöitä. Tietävästi he ovat myös ainoita vertaistoimijoita, jotka työskentelevät niiden perheiden parissa, joissa on lapsen tai nuoren tuottamaa väkivaltaa. Kun samaa vertaistoimijoiden joukkoa ajatellaan vanhempina, joiden lapsi on tuottanut perheessä väkivaltaa, he ovat vain viisi vanhempaa suuresta joukosta henkilöitä, jotka kohtaavat samoja haasteita. Nämä työpajaan osallistuneet henkilöt olivat ainutlaatuinen ryhmä koska vastaavaa koulutusta ei ollut aikaisemmin ollut ja ajatus vertaistojuudesta juuri väkivaltaa perheessään lapsen tuottaman oli uusi ja toiminta kokeilevaa. Toisaalta vertaistoimijoina heillä oli paljon jo käsiteltyä kokemusta erityistä tukea tarvitsevan lapsen tuottamasta väkivallasta perheenä, josta he olivat halukkaita kertomaan avoimesti. Näin saatu tieto oli laajemman kokemuksen tulosta verraten tietoon, joka olisi saatu henkilöiltä, jotka tällä hetkellä painivat kyseisen haastan kanssa ja mahdollisesti elävät akuutin kriisin keskellä. Edellä mainituista syistä, tutkimuksen tuloksia voidaan yleistää niihin henkilöihin, jotka tulevat läpikäymään vastaavia koulutuksia tulevaisuudessa. Toisaalta tutkimuksen kohteena ovat ne perheet, joissa esiintyy erityislapsen tai nuoren tuottamaa väkivaltaa. Näin ollen viisi henkilöä on pieni näyte suuremmasta joukosta, johon tuloksia on mahdollista soveltaa.

6.4 Eettiset lähtökohdat

Eettisesti pyrin noudattamaan tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittelemään hyvää tieteellistä käytäntöä. Tutkimuksessani eettisen velvoitteiden mukaan en lainaa luvattomasti kenenkään toisen tekstiä, sepitä tai yleistä kritiikittömästi tuloksia tai muutoin raportoi harhaan johtavasti. Kaikin puolin pyrkimykseni on ottaa huomioon tutkimuseettiset näkökohdat. (Hirs-

järvi, Remes & Sajavaara 1997, 26-27.) Olen myös pohtinut, että aiheen käsitellessä hyvin marginaalista ongelmaa, mikä on sen yhteiskunnallinen merkittävyys ja onko se ylipäättään toistettavissa tai yleistettävissä. Opinnäytteen aiheen valinnasta alkaen olen pohtinut, mikä siinä erityisestä ja mielekästä tutkia. (Hirsijärvi ym. 1997, 23-25.)

Tässä opinnäytteessä eettinen näkökulma on huomioitava kokoprosessin ajan erityisellä tarkkuudella aiheen herkkyydestä johtuen. Herkällä aiheella tarkoitan sensitiivistä arkaa tai häpeää aiheuttavaa asiaa, joka kuuluu perheiden yksityisyyden piiriin (Kallinen ym. 2015, 15–18). Opinnäytetyöni kohderyhmä kuuluu yhteiskunnassa marginaaliin erityistä tukea tarvitsevan lapsen perheenä sekä lähisuhdeväkivallan tekijöinä ja kokijoina ja lisäksi he ovat haavoittuvassa asemassa ollen haastavassa elämäntilanteessa. Opinnäytteen perusta on ihmisarvon kunnioittamisessa. Tämä on huomioitu siten, että ihmisellä on täysi itsemääräämisoikeus liittyen tutkimuksen osallistumiseen. Opinnäytteeseen osallistuminen on kaikin puolin vapaaehtoista. Jotta osallistuja voi tehdä valintansa, olen opinnäytetyön tekijänä tarkastanut, että jokainen työpajaan osallistunut henkilö oli tietoinen, että kysymyksessä on opinnäytteeseen liittyvä tutkimus. Huomioin, että kutsussa työpajaan oli riittävässä määrin tietoa tutkimuksen merkityksestä ja toteuttamistavasta. En missään määrin suostutellut tai palkinnut osallistumisesta tai vastaamisesta annettuihin tehtäviin. Jokainen voi vastata siinä määrin, kun kokee itselleen mielekkääksi työpajassa ollessaan. (Hirsijärvi ym. 1997, 25.) Eettisen oman tunnon on ”istuttava olkapäällä” tehdessäni opinnäytetyötäni. Kohdatessani lähisuhdeväkivaltaa kokeneita, huomioin etiikan seuraavin keinoin:

- Opinnäytetyössäni pyrin sanavalintoihin ja kieleen, jolla pyrin arvostamaan tutkimuksenkohdetta.
- Osallistuja voi vapaasti olla vastaamatta haastattelukysymyksiin tai keskeyttää osallistumisensa halutessaan seuraamuksetta.
- Työpaja materiaalit, kuten muistiinpanot hävitetään välittömästi sen jälkeen, kun niillä ei ole opinnäytteen etenemisen kannalta merkitystä.
- Huomioin tietoturvallisuuden hävittäessäni kyseisiä materiaaleja. Suostumuslomakkeet hävitän opinnäytetyön hyväksymisen jälkeen. Todennäköisesti tulen polttamaan materiaalin omakotitalossani takassa.
- Asun omakotitalossa yksin, eikä tietokonetta tai työhuonetta, jossa tutkimusmateriaalia väliaikaisesti säilytetään ja työstetään, käytä kukaan toinen henkilö.
- Anonymioin aineiston niin, ettei työpajaan osallistuvien tunnistamista mahdollistavia tietoja

ole, eikä tekstistä muodostu kokonaisuuksia, josta henkilöä voitaisiin tunnistaa.

-Työpaja tilanteet tapahtuvat tietosuoja ja luottamuksellisuus huomioiden, rakentaen kunnioittaen luottamuksellista suhdetta osallistujaan.

-Pyrin opinnäytteessä välttämään rakentamasta riippuvaista auttajan-autettavan roolia millään tasolla. Opinnäytteen tekijänä pyrin pitämään ulkopuolelta katsojan roolin välttäen tilanteen menemistä oman osaamisalueeni ulkopuolelle.

-Osallistuja päättää mitä haluaa kertoa tai jättää kertomatta. Jos opinnäytetyön aikana olisin saanut tietoa, joka vaatii välittömästi puuttumista tilanteeseen, olisin harkintani mukaan voinut tehdä kansalaisena lastensuojeluilmoituksen. Toimin yhteistyössä osallistujan kanssa, jos aiheen käsittely osoittautuisi haastateltavalle traumaattiseksi, ohjaisin hänet avun piiriin.

(Kallinen ym. 2015.)

7 AINEISTON ANALYSOINTI MENETELMÄT

Aineistonanalyysi on tässä opinnäytetyössä sisällönanalyysi, jota yleisesti käytetään laadullisissa tutkimuksissa. Sisällönanalyysi käsittää tutkimusaineiston tiivistämisen, luokittelun ja kategorisoimisen eritavoin toteutettuna. (Tuomi ym. 2004, 6.) Sisällönanalyysi etenee vaiheittain. Ensin tulee tehdä päätös, mikä aineistossa on kiinnostavaa ja erotella se muusta aineistosta, joka rajautuu tutkimuksen ulkopuolelle. Kiinnostavaksi merkityt asiat kootaan yhteen luokittelua, teemoittelua ja tyypittelyä varten. Lopuksi prosessista tehdään yhteenveto. (Tuomi ym, 2004, 94.) Tässä opinnäytetyössä aineisto saatiin työpajasta, jossa käytin kolmea erilaista tehtävää tyyppejä, joita hyödynnän aineistona tässä opinnäytetyössä. Tehtävien erilaisuuden vuoksi, aineistoa ei voi analysoida samoin koko aineiston osalta. Osittain pystyin etsimään toistuvia teemoja koko aineistosta, ja värikoodaamaan ne. (Tuomi ym. 2004, 93-119.) Työpajassa saatujen tietojen analyysissä ja tuloksissa on huomioitava, että vastaukset ovat lukuun ottamatta monivalintakysymyksiä, tehty ryhmätyön tuloksena. Näin ollen analysoidessa tuloksia ei tehtävittäin ole mielekästä laskea kuinka useasti jokin tietty termi esiintyy aineistossa. Koska henkilöt näkivät aikaisemmin vastanneiden vastaukset, he mahdollisesti jättivät vastaamatta saamaa asia uudelleen. Muutamien vastausten kohdalla jäi useampia vaihtoehtoja, kuinka vastausta voi tulkita. Toisinaan ryhmätöiden vastaukset olivat tiivistetty valmiiksi niin hyvin, ettei varsinaiselle analyysimenetelmälle ollut sijaa. Pohdittavaksi jää vain, kuinka merkittävä kysymys oli alun perin tutkimuksen kokonaisuudessa. Jotkin työpajaan osallistujien kirjaamista vastauksista oli asioita, joita ei varsinaisesti kysytty, mutta päädyin vastaajia kunnioittaen pitämään nekin osana aineistoa. Tarkoitus kuitenkin oli saada osallistujien ääntä kuuluviin.

Monivalintakysymyksissä saadaan vastaukseksi, kuinka moni oli jotakin mieltä. Näin ollen kysymys tuottaa määrällisen tuloksen. Tässä kohtaa tutkimusta tein tulkintaa siitä, mitä mieltä osallistujat olivat keskimäärin ja miten merkittävää se on. Ideointipuu tehtävissä tutkimusaineistoksi saatiin post-it lappuja, jotka purin puumuodostaan ja jaottelin sitten löytämieni teemojen mukaisiin kasoihin. Koska minulla oli käytettävissä post-it laput, kykenin konkreettisesti jakamaan laput havaintojeni mukaisiin ryhmiin. Tutkimusaineisto ei ollut kovin laaja, joten vastausten konkreettinen käsittely oli helppoa toteuttaa. Tuloksena rakensin uuden puun, jolle muodostuvat teemojen mukaiset oksat jäsentämään aineistoa. Oppimiskahvila tehtävissä tutkimusaineistoksi saatiin nk. Fläppipaperit sisältäen osallistujien yhteisiä pohdintoja. Myös näiden

vastausten analyysissä käytin sisällönanalyysia soveltaen. Litteroin fläppipaperien sisällön Word-tiedoston pohjalle ja sitten värikoodasin maalaamalla nousevat teemat värein.

8 TUTKIMUSAINEISTON TULOKSET JA PÄÄTELMÄT

Tutkimuksen tuloksen tulisi vastata esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Tässä tutkimuksessa tutkimuskysymykset olivat: 1. Minkälaista tukea ne perheet tarvitsevat, joissa esiintyy erityistä tukea tarvitsevan lapsen väkivaltaa? 2. Miten tulevat vertaistoimijat kokivat vertaistoimijuuden merkityksen?

Tutkimuksen tuloksena totean, että kohderyhmä tarvitsee palveluja, jotka huomioivat koko perheen, tukevat jaksamista sekä ovat konkreettista arjen apua ja tukea. Tutkimuksessa havaitsin myös hyvän palveluohjauksen suuren merkityksen, sillä selkeää palvelupolkua ei ole. Vertaistuelle nähtiin selkeästi tarvetta.

Kokemustoimijuusvalmennus nähtiin tutkimuksessa omaa eheytyämisen prosessia tukevana. Kokemustoimijuudella todettiin olevan toimijoille monia merkityksiä. He kokivat, että kokemustoimijuuden myötä omat rankat kokemukset saivat merkityksen ja he kokivat toiminnastaan iloa, yksilöllistä kasvua ja kasvua toimimaan yhteisön hyväksi olemalla mukana muutoksessa parempaan.

8.1.Miten tulevat vertaistoimijat kokivat vertaistoimijuuden merkityksen?

Ensimmäisenä kantavana teemana opinnäytetyössä oli vertaistoimijuus, vertaistoimijuuden merkitys vertaistojalle, hänen tuentarpeensa sekä vertaistoimijuuden kehittäminen Kehitysvammaisten Palvelusäätiössä. Työpajaan osallistuneet kokivat, että vertaistoimijuus antaa heille itselleen hyvää oloa, sekä merkitystä omille rankoillekin kokemuksille sekä kokemusta, että saa olla mukana rakentamassa parempaa tulevaisuutta. Kokemustoimijuus koettiin myös vertaistuen antamisena ja saamisena. Vertaistoimijuuden myötä rakentuu uusia myönteisiä ihmissuhteita, sekä tukea vertaistojoiden ryhmältä, josta on tullut koulutuksen käyneille ilmeisen tärkeä. Vertaistojille oli tärkeää, että he vertaistukijoina antavat kokemuksen, että joku

kuuntelee ja aidosti tulee ymmärretyksi sekä ”tietoisuuden, että ei ole yksin”. Myös toivon tuominen perheille tulee ilmi kommentteissa ”rankoistakin kokemuksista selviää” ja ”elämä kantaa”.

Vertaistoimijavalmennuksen antamina vahvuuksina koettiin työkalut toimimiseksi kokemustoimijana, omien kokemusten sanoittamina, kuuntelemisen ja läsnä olemisen ja kohtaamisen taitot. ”Kohtaamaan toisten haasteita, ahdistumatta” ja omien rajojen tunnistaminen” saattaisi merkitä tunnetaitojen kehittymistä. Voimaantunut ja eheytyneet itse sekä ”rohkeutta kohdata uusia ihmisiä ja haasteita” saattaa kertoa oman toimijuuden ja osallisuuden merkityksestä. Oman elämän hyväksymisen myötä on kasvettu auttamaan toisia ja olemaan koko yhteisölle hyödyksi. ”Ammatillisuus” lienee tässä yhteydessä olevan osaamisen ja hallinnan kokemusta kokemustoimijana.

Vertaistoimija koulutuksesta osallistujat näkivät puuttuvan käytännön tilanteiden harjoittelun mm. kriisitilanteissa, miten suhtautua esim. itsetuhoisuutta kohdatessa sekä vertaistoimijuuden rajaamisen kysymys suhteessa yksityisyyteen. Lisäksi koettiin tarpeen jatkaa vertaistoimijoiden ryhmätoimintaa koulutuksen jälkeen. Tässä näkisin tarkoitettavan toivetta vastata vertaistoimijoiden vertaistuen ja työnohjauksellisiin tarpeisiin. Vertaistoimija valmennuksen koettiin kuitenkin antavan melko hyvät eväät toimia kokemusvalmentajana. Kaikki osallistujat kokivat, että vertaistoimija valmennus on ollut eheyttävä tai vahvistava kokemus heille itselleen.

Työpajassa kootusta aineistosta voi päätellä, että vertaistoimijuus ja vertaistoimijavalmennus antaa monella tavalla merkityksellisyyttä vertaistoimijoiden elämään ja se vahvistaa omaa eheytyksen prosessia. Omista kokemuksista halutaan jakaa toisten auttamiseksi. Vertaistoimijavalmennuksessa nähtiin luonnollisesti myös kehittämisen tarpeita koska koulutus oli ensimmäinen laatuaan ja sitä voidaan kokemustenperusteella kehittää jatkossa.

Tulkintaan vaikuttaa myös osallistujien määrä. He ovat kaikki tiettyyn kokemustoimija kurssiin osallistuneet henkilöt, mutta vain pieniosa niistä perheistä, jotka kokevat väkivaltaa kotonaan. Sillä on merkitystä mietittäessä tulosten yleistämistä koskemaan suurempaa perusjoukkoa. He kuitenkin ovat kaikki kokemustoimija valmennuksen läpikäyneet henkilöt arvioitaessa valmennusta sinänsä. Toisaalta he ovat pieni joukko edustamaan kaikkia kokemustoimijoita.

8.2. Minkälaista tukea ne perheet tarvitsevat, joissa esiintyy erityistä tukea tarvitsevan lapsen väkivaltaa?

Kun lapsi satuttaa hankkeessa on kokeilevasti muotoiltu vertaistoimijuutta vertaistueksi tuen tarpeessa oleville perheille. Toiminnalle näyttäisi tämän tutkimuksen mukaan oleva tarvetta, kuten jo Taru Hänninen oli todennut omassa tutkimuksessaan aikaisemmin (Hänninen 2019). Vertaistuen tarpeen korostuminen tässä aineistossa saattaa johtua myös työpajan osallistujista, jotka olivat koulutettuja vertaistoimijoita, jotka ovat valinneet toimimisen vapaaehtoisina vertaistukijoina. Päätelen, että nämä perheet jäävät asioidensa kanssa yksin, koska he kokevat haasteensa erilaiseksi kuin lapsiperheissä yleensä. He toivoivat löytävänsä muita perheitä jakamaan kokemuksia, joissa olisi kokemusta lapsen tai nuoren lähisuhde väkivallasta. On tärkeää, että eri palveluntuottajat huomioivat tämän tarpeen ja että erimuotoista vertaistukea tulisi kaikkien tarvitsevien saataville. (Liite1.)

Tutkimus kartoitti kokemuksia millä keinoin väkivaltaa voitaisiin ennaltaehkäistä perheissä ja minkälaista tukea perheet tarvitsivat kokiessaan lapsen tai nuoren väkivaltaa. Monivalintakysymysten perusteella väkivallan ennaltaehkäisyn kannalta kannattaa pohtia väkivallaan johtavia syy ja seuraussuhteita. Toinen tapa ajatella olisi, että väkivalta johtuu diagnosoidusta sairaudesta, johon sinänsä ei voitaisi vaikuttaa. Lapsen tunnetaitojen harjoittelua pidettiin tärkeänä, mutta vanhempien tunnetaitojen harjoittelu oli ajatuksena vieraampi. Osalle sinänsä käsite tunnetaidot olivat hieman vieras, mutta sitten osallistujat vastasivat, ettei siitä haittaakaan voisi olla. Osalla oli ajatus, että he ovat lapsensa tunteiden tulkitsija koko ajan, joten vanhemman tunnetaitojen vahvistamisen tarve tuntui ajatuksena oudolta. Aihetta peilattiin suhteessa lapseen, vaikka tunnetaidoilla voidaan tarkoittaa vanhemman omaa kykyä käsitellä tunteitaan laajemmin. Lapsen tunnetaitojen vahvistamiselle nähtiin selkeämmin tarvetta. Myöskin keskustelua aiheutti missä kohtaa tunnetaitoja tulisi vahvistaa ja milloin siitä olisi hyötyä. (Liite1.)

Aineistosta nousee esille että, perheille on tärkeitä konkreettiset toimet, joilla mahdollistetaan heidän lepohetkensä vaativan arjen ja tunnekuormituksen keskellä. Keinoja tähän on monia, mm. tilapäisasuminen, perhelomitus ja kotipalvelujen palvelut. Näiden palvelujen saatavuus on olennainen kysymys perheiden tuessa. Vaikuttaviksi palvelunmuodoksi koettiin kotiin saatavat palvelut, vanhempien levähtämisen tukevat palvelut, sairaanhoidolliset palvelut, tuen tarpeisiin vastaavat palvelut ja ohjauksellinen palvelu. (Liite1.) Vastaajien perheissä oli tarpeen saada

apua paikalle, kun avuntarve väkivallan vuoksi oli ollut konkreettinen. Kotiin asetettavat hälytysjärjestelmät ovat tärkeä apu osalle perheistä. Haaste on, kuka vastaa tähän tarpeeseen.

Kysyttäessä minkälaista tukea itse sait erityislapsen vanhempana, on huomioitava, että kokemustoimijoiden kokemukset sijoittuvat pitkälle aikavälille. Näin ollen vastauksista ei voida täysin päätellä tämänhetkistä tilannetta saatavista palveluista.

Palveluohjauksen merkitys on näille perheille suuri, sillä palveluita oli saatavissa varsin monenkirjavasti mutta selkeää polkua avunsaannille ei ollut. Palvelujen saamiseen vaikuttivat erinäiset seikat, kuten diagnoosi tai asuinkunta. Aikaisemmassa Taru Hännisen tutkimuksessa oli myös havaittu palveluohjauksen suuri merkitys tälle kohderyhmälle (Hänninen 2019). Työpajan vastauksissa todettiin, että vastaajat eivät olleet saaneet riittävästi tietoa palveluista. Palveluissa kohtaamisen kokemuksia oli laidasta laitaan. Tutkimukseen osallistujat korostivat kuuluksi tulemistä ja konkreettisuutta. Näkisin ongelmana palvelukentän tiedon puutteen lapsen väkivallasta ilmiönä, joka johtaa siihen, että ei osata kohdata näitä perheitä tai ohjata oikeaan paikkaan tuen saamiseksi. Avun hakeminen tai väärin kohdistuva tuki voi muodostua jopa perheelle taakaksi. Saattaisi olla tarvetta sopeutumisvalmennukselle, joka vastaisi kohderyhmän perheiden tarpeisiin. Ratkaisuksi ammattilaisten osaamisen kehittämiseen ehdottaisin valtakunnallisia osaamis- ja tukikeskuksia, jotka voisivat tarjota tukea ammattilaisille työhönsä kohdistuen perheisiin, jotka kohtaavat lapsen tai nuoren väkivaltaa. Lasten, nuorten ja perheiden vaativien palvelujen osaamis- ja tukikeskuksia on jo pilotoitu Barnahus -työssä sekä kolmella yhteistyö alueella vuonna 2021. Osaamis- ja tuki keskuksset antavat vaativimman tason tukea, jota ei ole mahdollista saada alueille erikseen. Osaamis- ja tukikeskuksiin kootaan verkostomaisesti erityisasiantuntijuutta. (Halila, Hoikkala, Malja & Tapiola 2021, tiivistelmä.) Olisi tärkeää, että erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten perheet, jotka kohtaavat lapsen tai nuoren väkivaltaa pääsisivät mukaan tämän kaltaiseen toimintaan mukaan.

Lasten suojelun palveluista kokemukset olivat ristiriitaisia, toisaalta myös kynnys ottaa yhteyttä lastensuojeluun koettiin korkeana keskustelussa. Miten lasten suojelu voisi tulla helpommin lähestyttäväksi näille perheille? Onko yksin lapsensa kanssa pärjäämisen vaade yhteiskunnassamme niin korkea, että avun hakeminen viivästyy? Työpajan tuloksia voidaan pohtia käänteisesti, mitä palveluja ei mainittu. Perheneuvolat jäivät mainitsematta, toisaalta ensi- ja turvakodeissa on usein väkivaltatyön osaamista, joka ei tullut työpajassa keskusteluun. Myös kouluissa tehdään hyvää työtä, koulujen henkilöstöllä on suuria mahdollisuuksia vaikuttaa perheiden jaksamiseen, vaikka tämän tutkimuksen konteksti oli koti ja perhe. Toki

otos oli pieni eikä siten kaiken kattava. (Liite1.)

Perheet kokevat palveluissa tärkeänä, että koko perhe tulisi huomioiduksi. Vanhempien lisäksi tilanteessa ovat mukana sisarukset ja puoliset, joilla myös on tuen tarpeita. Myös sisarukset näkevät väkivaltatilanteen perheessä, käsittelevät tunteitaan osapuolia kohtaan ja saattavat toki olla myös tilanteen kohteena. Vanhempien jaksaminen ja parisuhde nousi tärkeänä huomiona esiin, antaen sen kehyksen, jossa lapsen on hyvä kasvaa ja kehittyä. Vanhempien jaksamista tulee tukea, koska ilman sitä lapsi joutuu pois kodin ympäristöstään, joka on hänen luonnollinen kasvuympäristönsä.

Tutkimuksessa tutkiin perheiden selviytymistä ja tilanteiden hallintaa, jotta tiedoilla perheille voitaisiin antaa tarpeen mukaista tukea huomioiden erilaisia vahvuuksia, joita perheissä jo on. Vastaukset lisäävät ymmärrystä näiden perheiden elämästä ylipäätään. Kun ymmärrämme perheiden elämää paremmin, osaamme kohdata heidät ja tuottaa palveluja todellisten tarpeiden mukaan. Vastausten perusteella yksimielisiä oltiin, että perheen tilanne oli heikentänyt vanhemman toimintakykyä. Vastaus tukee Salosen aikaisempaa tutkimusta. (Salonen 2018.) Työpajaan osallistuneille oli helppo löytää hallinnan ja selviytymisen keinoja haastavassa tilanteessa kohdatessa lapsen tai nuoren väkivaltaa. Kokemuksensa myötä tutkitut olisivat löytäneet opinnäytetyön tulosten mukaan tilanteen hallintakeinoiksi olosuhteiden muuttamisen lapselle helpommaksi, kommunikoinnin keinoja, näkökulman vaihtamisen ja konkreettisia toimia. Vastauksista ei voi päätellä millaisia keinoja heillä oli tilanteen ollessa perheelle uusi, vaan todennäköisesti arjen ratkaisut olivat löytyneet vuosien kuluessa. Vastausten perusteella voidaan auttaa perheitä, joille väkivaltatilanne perheessä on tuore akuutti kriisi. Tutkittujen mukaan he pyrkivät selviytymään perheen tilanteen ollessa hankala sosiaaliset suhteiden, omaehtoisen tekemisen, ratkaisukeskeisyyden ja uuden näkökulman ottamisen avulla. (liite1.) Vastauksia olisi voinut luokitella myös kuten Auli Ojuri oli tehnyt omassa tutkimuksessaan tunne- ja ongelmasuuntauneisiin keinoihin (Ojuri 2004, 134-156). Työpajan aineistoa voitaisiin hyödyntää mietittäessä asiakas työssä minkälaiset asiat tukevat selviytymään ja hallitsemaan haastavassa tilanteessa sekä miten näitä keinoja voitaisiin tukea ja mahdollistaa perheiden arjessa sekä suunnata tukea vaikuttavasti todettuihin tarpeisiin. (liite1,)

9 POHDINTA

9.1 Opinnäytetyön eteneminen

Opinnäytetyön aiheeksi valikoitui marginaalinen, yhteisöpedagogille epätyypillinen aihe. Aihe valikoitui oman työkokemuksen, mielenkiinnon kohteiden ja ammatillisten intohimojen kuljettamana. Olin tehnyt yli kymmenen vuotta töitä kehitysvammaisten asumis- ja päivätoimintapalveluissa. Halusin hyödyntää tätä osaamista mutta toisaalta minua kiinnosti perhetyö, lisäksi halusin kehittää itseäni neuropsykiatrisena valmentajana. Sattumalta törmäsin sosiaalisessa mediassa Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Kun lapsi satuttaa -hankkeeseen. Huomasin, että tässä hankkeessa voisin yhdistää niitä asioita, josta olin kiinnostunut. Otin yhteyttä hankkeen henkilökuntaan ja prosessi pyörähti käyntiin. Kovasti mietitytti aluksi se, että meneekö työ yhteisöpedagogin kompetenssien ohi. Lopulta päädyin ajatukseen, että on hyvä näyttää, että yhteisöpedagogin osaaminen taipuu myös tämän tyyppisiin opinnäytetöihin.

Tämä tutkimus tuo lisää tutkittua tietoa ja ymmärrystä vähän käsiteltyyn aihepiiriin. Koska aihe ei ole lukijoille entuudestaan kovin tuttu, päädyin kirjoittamaan laajan teoriaosuuden kehystämään tutkimusta. Koska aiheesta on olemassa niukalti tutkimusta, keskustelu on tukeutunut arkitietoon, eikä ole ollut vahvoja auktoriteetteja johon tutkijana nojata. Arkitiedon varassa keskustelu ole sisältänyt kritiikkiä koska asiaa katsotaan usein subjektiivisesta näkökulmasta. Tämän tutkimuksen merkitys tulevaisuutta ajatellen on aiheen puheeksi ottamisessa tuoden esille lapsien tai nuoren tuottamaa väkivaltaa. Ilmiön esille tuonti sekä ilmiön valottaminen auttaa näiden perheiden kanssa työskenteleviä ymmärtämään ilmiötä paremmin ja jonka pohjalta voidaan löytää uusia tapoja auttaa näitä perheitä. (Hirsjärvi ym. 1997, 19.)

Tutkimukseni on edennyt joustavana prosessina osin päällekkäisinä tapahtumina uudistaen ja pohtien eteenpäin rakentaen kerroksittain. Aiheen tarkentuminen ja kirkastuminen lopulta tutkimuskysymyksiksi tarvitse paljon pohdintaa ja aikaa. Alussa lähestyin vain aihepiiriä, kokeilun eri tulokulmia, jonka jälkeen aihe tarkentui tiivistyksen tutkimuskysymyksiksi. (Hirsjärvi ym. 1997, 13-15.) Tämänkin opinnäytetyön taustalla on paljon näkymätöntä työtä, sivupolkuja, pohdintaa, havainnointia sekä henkilökohtaista kehittymistä ihmisenä. Kaikki työ ei näy opinnäytetyössä kirjoitettuna, lopullinen versio on vain olennaiseen tiivistetty kokonaisuus käydystä matkasta. (Hirsjärvi ym. 1997, 28.) Opinnäytetyössäni, läpi ideointi, kirjallisen toteuttamisen,

eri tekstiversioiden, sekä tarkastelu vaiheen olen saanut palautetta sekä ottanut avoimesti palautetta vastaan hyödyntäen sitä työni muokkauksessa. Palautetta olen saanut opiskelutovereilta, oppilaitoksen valmentajilta, tilaaja taholta sekä työelämässä tutuksi tulleilta henkilöiltä, joilla koen olevan kokemusta aihepiiristä. (Hirsijärvi ym. 1997, 32-33.)

Lasten ja nuorten lähisuhdeväkivalta on vähän tutkittu aihe, mutta lopulta lähdeaineistoa teoriaan riitti hyvin. Koin haasteita nähdä työpalle toimivaa sisältöä, mutta lopulta itse työpaja oli mielekäs ja antoisa tehdä yhdessä vertaistoimijoiden kanssa. Analyysin koin haastavaksi, mutta lopuksi sain hyvin tiivistettyä tulokset. Työn kirjoitus vuoroin eteni ja takkuili.

Luulenpa, että jokaisessa opinnäytteessä, niin tässäkin, on omat karikkonsa. Välillä piti korjata suuntaa ja ohjata uudelle reitille. Monia asioita tekisin jälkiviisaasti toisin, jos sellainen mahdollisuus olisi. Tämä kertoo siitä, että olen matkan varrella oppinut, ja siitähän lopulta juuri onkin kysymys. Opinnäyte ei ole täydellinen, vaan oppimismatka. Viimeiset haasteet liittyivät työn valmistumiseen, kävin itsekseni useita keskusteluja siitä, onko työ valmis vai haluanko liittää siihen vielä jotakin, onko teoria osuvaa, onko analyysiä esitelty tarpeeksi? Jossakin kohtaa on tehtävä päätös, että työ on riittävän valmis. Vaikka en koe työhöni täyttä tyytyväisyyttä, mutta silti koen helpotusta prosessin päättymisestä. Vielä jäi ideoita, mitä haluaisin toteuttaa, mutta ne jääkööt seuraaviin opintoihin.

9.2 Yhteisöpedagogin ydinkompetenssit opinnäytetyössä

Yhteisöllinen osaaminen: Tässä opinnäytetyössä tulee esille yhteisöllisen osaamisen kompetenssi korostaen yhteisöllisuuden merkitystä osana opinnäytetyön kohteena olevien marginaalissa elävien perheiden hyvinvointia. Vertaistuen ja vapaaehtoistyön koordinointi ja kehittäminen ovat olennaisia kokonaisuuksia yhteisöpedagogin osaamisessa. Merkittävää opinnäytetyössä on kohteena olevien perheiden tilanteen puheeksi ottaminen ja näkyväksi tekeminen sekä pyrkimys parantaa heidän tilannettaan yhteiskunnassamme. Opinnäytetyössä korostuu yhteisöllisyyden ja osallisuuden merkitys voimavarana. Opinnäytetyö kokonaisuudessaan edistää sosiaalisesti kestävästä kehitystä ja yhdenvertaisuutta. **Pedagoginen osaaminen:** Työpajassa käytin osallistavia menetelmiä ja non-formaalista oppimista yhteistyössä osallistujien kanssa. Opinnäytetyö vaati osaamista ihmisen kasvun ymmärtämisessä sekä aikuisena voi-

makkaiden kokemusten myötä syntyneen piilevän tiedon merkityksen ymmärtämistä ja näkemistä. Opinnäytetyön tekemisen ohessa kohtasin yksilöitä ja sekä kokemustoimijoiden ryhmän, joiden kanssa rakentava vuorovaikutus oli merkittävässä roolissa. Yhteiskunnallinen osaaminen: Opinnäytetyön tekeminen vaati palvelurakenteen ymmärtämistä ja kehitti osaltaan palvelujärjestelmää sekä havainnoi sen puutteita marginaalisen ryhmän kannalta. Opinnäytetyössäni katson palvelujärjestelmää marginaaliseen ryhmään kuuluvan silmin sen vahvuksiin ja kehittämisen tarpeeseen. Opinnäytetyössäni todettuja haasteita voidaan ratkaista vain laajan monialaisen yhteistyön kannalta. Organisaatio- ja kehittämisosaaminen: Opinnäytetyön tutkimusongelma on monialainen, joten sen ratkaiseminenkin vaatii monialaista yhteistyötä sekä erialojen osaamisen ymmärtämistä. Opinnäytetyö nostaa esiin tarpeen kehittää palveluja sekä vapaaehtoistoimintaa, jotta opinnäytetyön kohteena olevia haasteita voidaan ratkaista ja sen myötä parantaa yhteistä hyvinvointiamme. Opinnäytetyössä kehitin omalta osaltani hankkeen toimintaa, suunnittelin työpajakokonaisuuden toimien pienenä osana suurempaa verkostomaista organisaatiota.

9.3 Jatkokehittämisaiheet

Opinnäytetyö on kohtalaisen suppea ja tarkasti rajattu kokonaisuus. Työstä karsiutuu aina pois asioita, jotka sinänsä olisivat tutkimisen arvoisia. Lähinnä omista aikatauluistani johtuen, tutkimatta jäi alkuperäinen tutkimuskysymys, auttaako vertaistoimijuus perheitä, jotka ovat kohdanneet lapsen tai nuoren väkivaltaa? Toisaalta mielenkiintoista olisi seurata kuinka vertaistoimijuus löytää paikkansa ja jalkautuu niiden perheiden tukimuodoksi, jotka kohtaavat perheessään lapsen tai nuoren väkivaltaa? Toivon, että opiskelijat tulevina vuosina tarttuvat näihin kysymyksiin, ja kehittävät eteenpäin sitä, mihin Kun lapsi satuttaa -hankkeessa jäädään.

LÄHTEET

- Aronen, Eeva, Lindberg, Nina 2016. Lasten ja nuorten käytöshäiriöt. Julkaisussa; Kumpulainen, Kirsti, Aronen, Eeva, Ebeling, Eeva, Laukkanen, Hanna, Eila, Marttunen, Mauri, Puura, Kaija & Sourander, Andre (Toim.) Lasten ja nuortenpsykiatria. Helsinki: Kustannus oy Duodecim
- Cacciatore, Raisa 2007. Aggression portaat -opetusmateriaali kouluille. Vammala: Vammalan kirjapaino
- Friis, Leila & Seppänen, Raija & Mannonen, Marjatta 2006: Lasten ja nuorten mielenterveys-työ. 2. painos. 2004. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Halila Ritva, Hoikkala Susanna, Malja Marjo & Tapiola Mia (toim.) 2021. Lasten ja nuorten vaativimpien palvelujen osaamis- ja tukikeskuksia valmistelevan työryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2021:18.
- Haukijärvi, Noora, Kangas, Anna, Knuuttila, Henna, Leino-Richerd, Ellinoora. & Teirasvuo, Niina. 2014. Tavoitteena aktiivinen ja työelämälähtöinen oppiminen, käytännön opetusmenetelmiä opiskelija- ja työelämälähtöisen opetukseen ja koulutukseen. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaalia 91. Tampere: Juvenes Print -Suomen Yliopistopaino Oy.
- Hintikka, Jaana 2016. Sopeuttamattomien oppilaiden tunne- ja itsesäätelytaitojen kehittyminen, oppilaitten ja opettajien kokemuksia Aggression portaat -inventiosta. Väitöskirja. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Turku: Painoslaama.
- Hirschovits-Gerz, Tanja, Sihvo, Sinikka, Karjalainen Jarno & Nurmela, Anna. 2019. Kokemus-asiatuntijuus Suomessa, selvitys kokemusasiantuntijakoulutuksen ja – toiminnan käytännöistä. PDF-dokumentti. THL Työpaperi 2019_017
- Hirsjärvi, Sinkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hänninen, Taru 2019 Kun lapsi satuttaa, minkälaista apua erityistä tukea tarvitsevien lasten vanhemmat kaipaavat, kun lapsi on väkivaltainen. Opinnäytetyö Sosionomi YAMK. Tampereen ammattikorkeakoulu.
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2022. Innokylä. Viitattu: 13.2.2022. <https://innokyla.fi/fi/tyokalut/learning-cafe-eli-oppimiskahvila>.
- Joensuu, Antti 2016, Lapsen maailma. Artikkelit. Kun lapsi on väkivaltainen 30.09. 2016 Kun lapsi on väkivaltainen - Lapsen Maailma
- Kallinen, Kati, Pirskanen, Henna & Rautio, Hanna 2015. Sensitiivinen tutkimuksessa: menetelmät, kohderyhmät ja mahdollisuudet. Tallinna: United Press Global.
- Kehitysvammaisten palvelusäätiö 2022. Viitattu 13.2.2022. [Kvps](#)
- Keränen, Eija 2008. Kirjassa Väkivaltaisesta nuoruudesta vastuulliseen aikuisuuteen, nuorten erityiskasvatuksen mahdollisuudet ja keinot. Toim. Timo Purjo. Tampere: Tampereen yliopisto paino.

- Kinnunen, Tuula 2006. Vertaistuki erityislapsen vanhempien voimavarana. Pro gradu tutkielma. Kasvatustieteen laitos. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 18.8.2021. [URN_NBN_fi_jyu-2006372.pdf](https://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2006372.pdf)
- Korhonen Laura kirjassa: Sinkkonen, Jari & Korhonen, Laura 2015. Pulassa lapsen kanssa. Helsinki: Duodecim.
- Koskentausta Terhi, 2006 a: Kehitysvammaisten henkilöiden aggressiivisuus ja itsensä vahingoittaminen. Suomen Lääkärilehti 46/2006 vsk 61. Viitattu: 10.9.2021. <https://www.duodecimlehti.fi/duo95909>
- Koskentausta Terhi, 2006 b: Kehitysvammaisten mielenterveyshäiriöt-mitä etsitään ja miten hoidetaan? Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. Viitattu 19.1.2018. 2006;122(15):1927-35. <https://www.duodecimlehti.fi/duo95909>
- Kun lapsi satuttaa- hanke 2022: Viitattu 13.2.22. <https://kvps.fi/kehittaminen/kehittamishankkeet/kun-lapsi-satuttaa/>
- Lampinen, Teija 2017. Teoksessa Turvallisesti sijaishuollossa, väkivaltatyön keinoja lasten suojelulaitoksessa. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 4/2017 Susanna Hoikkala ja Julia Kuokkanen (toim.) Viitattu 12.2.2022. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Turvallisesti-sijaishuollossa.pdf>.
- Martela, Frank 2015. Valonöörit, sisäisen motivaation käsikirja. 4. painos. Juva: Gummerus.
- Matikainen, Sari 2018 ”Väkivaltatilanteet on arkipäivää” Haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten ammattilaisiin kohdistama työpaikkaväkivalta. Pro gradu - tutkielma Itä-Suomen yliopisto Yhteiskuntatieteiden laitos.
- Moilanen, Johanna teoksessa; Malinen, Kaisa & Moilanen, Johanna 2021 Vertaistuki ja kokemustieto lapsi ja perhepalveluissa toim. Mari Punna. Verko -hankkeen loppuraportti. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja. Viitattu 13.2.22. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/503873/JAMKJULKAI-SUJA3022021_web.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Nieminen, Birgit 2015. Haastava käyttäytyminen, haastava arki. Erikoispedagogiikan pro gradu tutkielma. Kasvatustieteen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto
- Ojuri, Auli 2004: Väkivalta naisen elämän varjona – tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämänculusta ja selviytymisestä. Akateeminen väitöskirja. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Lapin yliopisto
- Ozonoff, Sally, Dawson, Geraldine & McPatterland 2008. Aspergerin syndrooma ja hyvätasoinen autismi -opas vanhemmille. Suomennos Kirsi Kankaansivu. Kuopio: Uni press
- Pettinen, Sari-Annika 2019. Selviytyjät: opas pareille, joilla on sairas tai vammaisen lapsi. Helsinki: Kirjapaja.
- Purjo, Timo 2008. Kirjassa Väkivaltaisesta nuoruudesta vastuulliseen aikuisuuteen, nuorten erityiskasvatuksenmahdollisuudet ja keinot. Toim. Timo Purjo. Tampere: Tampereen yliopisto paino.
- Ryynänen, Sanna & Rannikko, Anni 2021. Tutkiva mielikuviutus- Luovat, osallistuvat ja toiminnalliset tutkimusmenetelmät yhteiskunta tieteissä. Helsinki: Gaudeamus

- Saari Salli, 2000: *Kuin salama kirkkaalta taivaalta; Kriisit ja niistä selviytyminen*. Kolmas painos. Keuruu: Otava.
- Salonen, Mirva 2018. *Erityislasten vanhempiinsa kohdistama väkivalta ja siitä selviytyminen vanhempien kokemana*. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto.
- Sinkkonen, Jari 2008: *Väkivaltainen nuori*. Teoksessa Purjo, Timo (toim.) 2008: *Väkivaltaisesta nuoruudesta vastuulliseen aikuisuuteen. Nuorten erityiskasvatuksen mahdollisuudet ja keinot*. Non Fighting Generation.
- Sinkkonen Jari 2015 teoksessa: Sinkkonen, Jari & Korhonen, Laura 2015. *Pulassa lapsen kanssa*. Helsinki: Duodecim.
- Soisalo, Raul 2011. *Väkivallan preventio sosiaali- ja terveysalalla*. Joensuu: Suomen psykologinen instituutti.
- Sosiaalihuoltolaki: Viitattu 2.8.2021.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>.
- Tilastokeskus 2021: *Tietoon tulleet alaikäisiin kohdistuneet perheväkivaltatapaukset vähenivät 14prosenttia*. Viitattu. 10.10.21.
https://tilastokeskus.fi/til/rpk/2020/15/rpk_2020_15_2021-06-01_tie_001_fi.html
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Aneli 2018. *Laasullinen tutkimus ja sisältöanalyysi*. (e-kirja). Jyväskylän yliopisto
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2004. *Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi*. 1.-3. Painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
- Virtanen, Jael & Varpu Tyyskä-Korhonen 2019. *Hetki ryhmä malli, opas haastavasti käyttäytyvän kehitysvammaisen lapsen vanhemman tukemiseen*. Rinnekoti-Säätiö ry. Viitattu 19.8.2021. [hetki-ryhmamalli_opas_netiversio\[2411\].pdf](#).
- Värrö, Veli-Matti 2008. *Väkivaltainen nuori*. Teoksessa Purjo, Timo (toim.) 2008: *Väkivaltaisesta nuoruudesta vastuulliseen aikuisuuteen. Nuorten erityiskasvatuksen mahdollisuudet ja keinot*. Non Fighting Generation.
- Weizmann-Henelius, Ghitta 1997, *väkivaltaisen ihmisen kohtaaminen*. Tampere: Tammerpaino

LIITE 1

Työpajan litterointi

a) Minkälaista tukea itse sait erityislapsen vanhempana?

Vertaistukea oli vaikea löytää. Lasten neurologian poliklinikka, hyvä neurologi antoi tukea. Leikkiterapia tutkimus (useampi vuosi). Arkeen saatava tuki eli kodinhoitajat äärimmäisen tärkeitä. Kuntoutusohjaajien tuki ja ohjaus. Erilaiset terapiat, puhe, toiminta, taide, musiikki, fysioterapia, ratsastus. Williams perheiden ryhmän tuki. Perinnöllisyys klinikka ja kehitysvamma (KEVA) poliklinikka. Perhetyö. Kolmannen sektorin palvelut. KLS- Hanke.

b) Minkälaisista palveluista olisit tarvinnut omassa perheessäsi tilanteen ollessa akuutti?

Tietoa palveluista. Kuinka tukea sisarruksilla. Mistä saa apua. Toimintatapoja hankaliin tilanteisiin. Vertaistukea oli vaikea löytää. Oman jaksamiseen. Parisuhteeseen. Konkreettista apua kotiin, kun on tilanne päällä.

c) Millainen tuki oli perheen tilanteessa hyödyllisintä?

Perhetyö lastensuojelusta, kokemukset hyviä ja huonoja. Palveluohjaaja. Diagnoosin saaminen. Lasten- ja nuorten erikoissairaanhoidon hoito. Kuulluksi tuleminen. Konkreettinen arjen tuki, kodinhoitajat, lomittajat ja tilapäishoito. Vertaistuki.

d) Miten koet, että perheenne on kohdattu palveluissa?

-Vähätellen, arkaillen, on pomoteltu, vaihtelevasti (KELA;n kanssa takkuilua).

+on kuunneltu, on annettu konkreettisia neuvoja.

Seuraavilla monivalintakysymyksillä kartoitetaan kokemustoimijoiden tiedon avulla, miten tukea kannattaa suunnata kehitettäessä vaikuttavia palveluita.

Väkivallan lapsen/nuoren väkivaltakäyttäytymisen ennaltaehkäisyn kannalta on tärkeä tunnistaa väkivallan syitä?

Täysin samaa mieltä 4/5

Jokseenkin samaa mieltä 1/5

Lapsen tunnetaitojen harjoittelulla voidaan vähentää lapsen/nuoren väkivalta käyttäytymistä?

Täysin samaa mieltä 4/5

Jokseenkin samaa mieltä 1/5

Vanhempien tunnetaitojen harjoittelulla voidaan vaikuttaa lapsen väkivaltakäyttäytymiseen?

Täysin samaa mieltä 1/5

Jokseenkin samaa mieltä 2/5

Ei samaa eikä eri mieltä 2/5

Jatkuvan väsymys on heikentänyt toimintakykyäni lapseni tilanteen ollessa akuutti?

5/5

Millä keinoin yrititte hallita perheessänne lapsen väkivalta käyttäytymistä?

Antamalla tilaa X2. Vaihtamalla puheen aihetta. Olemalla lähtemättä mukaan tunnetilaan. Myötäily. Ulkoisten ärsykkeiden poistaminen. Huomion siirtäminen. Johdattamalla ajatuksia muualle. Tilasta muut pois. Puhumalla vähän ja rauhallisesti. Tärkeää ettei lapsi/nuori menetä kasvojaan. Tarjota arvokkaan poistumisen tilanteesta. Lähdetään kävelyille. Autoajelulle lähteminen. Rauhoittelu x4. Eristäytyminen ulkopuolisilta toiminnoilta. Hyväksyminen. Poistuminen tilanteesta. Fyysinen kontakti. Alistuminen toisen tahtoon. Haastavien tilanteiden välttely. Hiljaisuus. Keskustelu/jälkityö. Pakeneminen. Pitämällä kiinni. Ota lasi vettä. Omahetki terapeutin kanssa, mielihyvä, ilo. Katsekontakti. Ei kortin näyttäminen ennen uhkaavaa tilannetta. Palkitseminen kun haastavasta tilanteesta on selvitty ongelmitta. Haastavien tilanteiden välttely. Hengittäminen.

Mitä selviytymiskeinoja olen käyttänyt henkilökohtaisesti, kun tilanne lapsen väkivaltakäyttäytymisen kanssa on ollut hankala?

Muistelmien lukeminen. Puhuminen ammattilaiselle. Ystävien kanssa puhuminen. Lenkkeilyt henkeni edestä. Työ x2. Musiikki. Autoilu. Rakkaus. Työkaverit, puhumalla säästä. Pitkät kävelylenkit. Hakemalla lapselle apua. Etsimällä tietoa netistä. Keskusteleminen ammattilaisen kanssa. Perhetyö. Laskemalla sataan. Ei lannistu. Kapina. Läpi harmaan kiven. Usko tulevaan.

Oma aika. Itku. Keskustelu apu. Ulkopuolinen apu perheeseen. Ystävien tapaaminen. Kirjallisuus ”self help”. Facebookin vertaistuki ryhmät. Nukkuminen, huomenna on parempi/uusi päivä. Usko, rukoileminen. Ystävien tuki. Eripalveluiden hakeminen, tuetut lomat, sopeutumisvalmennus.

a) Mitä koet/toivot kokemustoimijuuden antavan sinulle?

Toisten auttamisesta tulee itsellekin hyvä olo. Omat rankatkin kokemukset saavat merkityksen. Saa olla osana muutoksessa parempaan. Vertaistuki. Uusia ihmissuhteita, kokemustoimijoiden ryhmä.

b) Mitä kokemustoimijana haluat antaa perheille?

Kokemuksen, että joku kuuntelee ja ymmärtää. Rankoistakin kokemuksista selviää. Tietoisuuden, että ei ole yksin. ”Elämä kantaa”.

c) Minkälaisia vahvuuksia kokemustoimija koulutus antoi? Mitä opit?

Saatu työkaluja toimintaan kokemustoimijana. Sanoittamaan omia kokemuksia. Kuuntelemaan, olemaan läsnä. Kohtaamaan toisten haasteita, ahdistumatta. Voimaantunut ja eheytynyt itse. Rohkeutta kohdata uusia ihmisiä ja haasteita. Omien rajojen tunnistaminen. ”Ammatillisuus”.

d) Jäikö jokin näkökulma käsittelemättä kokemusvalmennus koulutuksessa?

Käytännön tilanteiden harjoittelu: kriisitilanteet, miten toimia (esim. Itsetuhoiset ajatukset)? Miten rajata yksityisyyttä? Kokemustoimijoiden tapaamisten järjestäminen jatkossa?

Kokemustoimija valmennus antoi minulle erittäin hyvät eväät toimia kokemusvalmentajana?

Täysin samaa mieltä 2/5

Jokseenkin samaa mieltä 2/5

Ei samaa eikä eri mieltä 1/5

Kokemustoimija valmennus on ollut ehyttävä/vahvistava kokemus?

Täysin samaa mieltä 1/5

